

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ  
ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ  
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ЗАОЧНОЇ ТА  
ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ  
КАФЕДРА ЕКОНОМІКИ**

**КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА**  
Освітній ступінь «Магістр»

на тему: **ПІДВИЩЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ  
ВИРОБНИЦТВА ПРОДУКЦІЇ СКОТАРСТВА У  
СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ  
ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ**

Виконала: студентка 2 курсу, групи Екп-21маг  
спеціальності 051 «Економіка»  
(шифр і назва)

**Целюх Наталія Василівна**

Керівник: Березівський З.П., к.е.н., доцент  
(Прізвище та ініціали)

Дубляни 2022

## З М І С Т

Вступ

1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИРОБНИЦТВА ПРОДУКЦІЇ СКОТАРСТВА
    - 1.1. Суть економічної ефективності виробництва продукції скотарства
    - 1.2. Особливості скотарства як галузі сільського господарства
    - 1.3. Методика наукового дослідження
  2. ОЦІНКА ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИРОБНИЦТВА ПРОДУКЦІЇ СКОТАРСТВА
    - 2.1. Аналіз поголів'я великої рогатої худоби у сільськогосподарських підприємствах Львівської області
    - 2.2. Оцінка виробництва продукції скотарства у сільськогосподарських підприємствах Львівської області
    - 2.3. Динаміка економічної ефективності виробництва продукції скотарства сільськогосподарськими підприємствами Львівської області
  3. ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИРОБНИЦТВА ПРОДУКЦІЇ СКОТАРСТВА
    - 3.1. Перспективи розвитку галузі скотарства
    - 3.2. Напрями державного регулювання галузі скотарства
    - 3.3. Резерви підвищення економічної ефективності виробництва продукції скотарства
  4. ОХОРОНА ПРАЦІ ТА БЕЗПЕКА У НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЯХ
    - 4.1. Аналіз стану охорони праці
    - 4.2. Планування заходів з покращання стану охорони праці та їх фінансування
    - 4.3. Економічна ефективність запланованих заходів з покращання охорони праці
    - 4.4. Безпека у надзвичайних ситуаціях
- Висновки та пропозиції
- Бібліографічний список

### **Анотація.**

**Целюх Н. В. Підвищення економічної ефективності виробництва продукції скотарства у сільськогосподарських підприємствах Львівської області. Кваліфікаційна робота. Кафедра економіки. Дубляни, Львівський НАУ, 2022.**

Обґрунтовано теоретичні та методичні основи дослідження суті економічної ефективності виробництва продукції скотарства. Здійснено аналіз економічної ефективності виробництва продукції скотарства у сільськогосподарських підприємствах Львівської області та окреслено шляхи її підвищення на перспективу. Запропоновано напрями державного регулювання галузі скотарства та резерви підвищення економічної ефективності виробництва продукції скотарства на перспективу.

**Ключові слова:** економічна ефективність, виробництво продукції скотарства, сільськогосподарське підприємство, напрями державного регулювання, запровадження прогресивних технологій.

### **Annotation.**

**Celuh N. V. Improvement of the Economic Efficiency of Cattle Breeding Production at Agricultural Enterprises of Lviv Region. Graduate Qualification work. Department of Economics. Dublyany, Lviv NAU, 2022.**

The theoretical and methodical researches of the essence and features of the method of analysis of economic efficiency of production of cattle breeding products are substantiated. The analysis of economic efficiency of production of cattle breeding products in agricultural enterprises of Lviv region was carried out and ways of its increase in the future are revealed. The state regulation of the livestock industry and reserves for improving the economic efficiency of livestock production in the future are proposed.

**Key words:** economic efficiency, production of cattle breeding products, agricultural enterprise, directions of state regulation, introduction of progressive technologies.

УДК 330.131: 336.717.6: 636.034

Кваліфікаційна робота: 90 с. текст. част., 6 рис., 21 таблиця, 46 позицій літературних джерел.

«Підвищення економічної ефективності виробництва продукції скотарства у сільськогосподарських підприємствах Львівської області». Целюх Н. В. Кваліфікаційна робота. Кафедра економіки. Дубляни, Львівський НАУ, 2022.

Текстова частина охоплює вступ, чотири розділи, висновки і пропозиції, бібліографічний список.

В першому розділі викладено результати теоретичних досліджень суті економічної ефективності виробництва продукції скотарства, розглянуто класифікацію показників та особливості методики аналізу економічної ефективності виробництва продукції скотарства. В другому розділі кваліфікаційної роботи проведено аналіз економічної ефективності виробництва продукції скотарства у сільськогосподарських підприємствах Львівської області за 2018-2020 роки та виявлено тенденції виробництва продукції скотарства. В третьому розділі обґрунтовано шляхи та параметри подальшого підвищення економічної ефективності виробництва продукції скотарства. Окрема увага приділена напрямам державного регулювання галузі скотарства та перспективам її розвитку у сільськогосподарських підприємствах Львівської області. В четвертому розділі досліджено питання охорони праці та захисту населення від надзвичайних ситуацій у сільськогосподарських підприємствах та запропоновано шляхи їх покращання.

## ВСТУП

**Актуальність теми.** Скотарство є однією із найбільш важливих галузей сільського господарства України. Воно займається виробництвом таких цінних продуктів харчування, як молоко та яловичина, забезпечує рослинництво органічними добривами, а також сировиною, необхідною для переробної промисловості.

Розвиток галузі скотарства має відповідати державним пріоритетам через розв'язання низки важливих завдань:

- ✓ забезпечення продовольчої безпеки України;
- ✓ забезпечення населення якісними продуктами харчування;
- ✓ підвищення рівня зайнятості населення у сільській місцевості;
- ✓ зростання доходів сільських жителів, які зайняті у аграрному виробництві;
- ✓ забезпечення розвитку соціальної інфраструктури на селі.

Нажаль, вже протягом досить довгого часу, галузь скотарства, як і економіка України загалом, знаходиться у глибокій кризі. Скорочення обсягів виробництва продукції та чисельності поголів'я тварин і зниження його продуктивності приносить сильні збитки аграрним підприємствам. Таке зниження ефективності виробництва продукції скотарства, а в результаті зростання цін на неї, призводить до суттєвого скорочення цього виду продукції у раціоні населення України.

Переважна частина продукції скотарства зараз виробляється у приватному секторі. Суттєвою ознакою кризи у галузі скотарства є значне скорочення питомої маси великих за кількістю поголів'я господарств товарного типу у Львівській області. Особливо тривожним є значне скорочення молочного поголів'я у господарствах, що виступає загрозою існування галузі скотарства взагалі. Тому, перед сільськогосподарськими підприємствами постає завдання впровадження системи економічних та організаційних заходів, що сприяли б зростанню виробництва продукції скотарства.

Проблеми економічної ефективності виробництва продукції скотарства перебувають постійно у полі зору економічної науки. Суттєвий внесок у дослідження даної проблеми було зроблено вітчизняними економістами. Зокрема, окремі питання економічної ефективності виробництва продукції скотарстві у сільськогосподарських підприємствах відображені у наукових роботах В. Андрійчука, З. Березівського, П. Березівського, М. Грещака, М. Дем'яненка, С. Дем'яненка, М. Зубця, Кучер А. В., Кучер Л. Ю., М. Маліка, В. Месея-Веселяка, С. Мочерного, О. Онищенко, В. Панасюка, Б. Пасхавера, В. Плаксієнка, П. Саблука, А. Угнівенко, С. Цал-Цалко, В. Юрчишина та інших. Проте, частина теоретичних та методологічних проблем є ще малодосліджена та потребує подальшої поглибленої розробки. Це якраз і зумовило необхідність подальшого наукового дослідження даної проблематики, його актуальність та новизну.

**Метою** дипломної роботи є проведення аналізу економічної ефективності виробництва продукції скотарства у сільськогосподарських підприємствах різних організаційно-правових форм господарювання Львівської області.

**Об'єктом** даного дослідження є сільськогосподарські підприємства різних організаційно-правових форм господарювання Львівської області. Дане наукове дослідження охоплює період з 2018 р. по 2020 р.

**Предмет** дослідження охоплює сукупність теоретичних, методичних та прикладних аспектів підвищення економічної ефективності виробництва продукції скотарства сільськогосподарськими підприємствами Львівської області.

**Наукова новизна одержаних результатів** полягає в обґрунтуванні теоретичних основ і методичних підходів до підвищення економічної ефективності виробництва продукції скотарства у аграрних підприємствах.

**Практичне значення одержаних результатів.** Висновки та пропозиції, що одержані за результатами наукового дослідження, можуть бути спрямовані на підвищення економічної ефективності виробництва продукції скотарства у сільськогосподарських підприємствах Львівської області.

# **1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИРОБНИЦТВА ПРОДУКЦІЇ СКОТАРСТВА**

## **1.1. Суть економічної ефективності виробництва продукції скотарства**

Економічна теорія та практика зосереджуються на важливості правильного розуміння категорії ефективності, тому що вона виступає основоположною базою системи економічних категорій, а від рівня адекватного її трактування залежить правильність самої системи ефективності виробництва та її оцінки через використання системи та методики розрахунку економічних показників.

Економічною ефективністю називають економічну категорію, яку використовують для вираження раціональності суспільних відносин, що склалися з приводу використання, розподілу та обміну виробничих ресурсів, і споживання створених на різних управлінських і територіальних рівнях економічних благ.

Приймаючи за основу дане твердження, можна виокремити і суть ефекту. Ми повинні зрозуміти, що під ефектом не можна розуміти лише результати, оскільки вони можуть мати місце навіть при відсутності ефективності. Як приклад, ми можемо працювати результативно (продуктивно) і при цьому здійснювати виробництво продукції, що через свої якостями може не знайти споживача або сфери практичного застосування. В даному випадку не має ні ефективності, а ні ефекту. Тому, під ефектом ми повинні розуміти тільки корисний раціональний результат на кожній стадії відтворення.

Ефективність виробництва продукції скотарства є складним багатогранним явищем тому для її визначення використовується система показників, які здатні одночасно відобразити специфічні особливості аграрного виробництва, які пов'язані із функціонуванням у цій галузі землі, яка є головним засобом виробництва.

Категорія «ефективність» зображає об'єктивні суспільні відносини, які складаються не залежно від бажання чи волі людей. Саме тому найвдалішим означенням економічної ефективності вважається, як економічної категорії, яка

відображає раціональність суспільних відносин, що склалися у зв'язку із використанням ресурсів виробництва, обміну, розподілу чи споживання благ, які виникли на усіх територіальних та управлінських рівнях, а також абсолютної величини прибутку на усіх стадіях його формування [7].

Від рівня економічної ефективності в значній мірі залежить вирішення таких соціально-економічних завдань, як зростання рівня економіки, підвищення рівня життя населення, вдосконалення умов праці та відпочинку, зниження рівня інфляції. Відповідно, економічна ефективність визначається такими основними чинниками:

- ❖ визначення досяжних економічних цілей, що орієнтовані на потенціал підприємства;
- ❖ виявлення змін, що необхідні для цілковитого розкриття потенціалу підприємства;
- ❖ проведення цих змін відповідно до поставлених стратегічних цілей.

Відзначимо, що усі ці чинники взаємопов'язані, оскільки цілі повинні бути досяжними, а рівень їх досяжності визначається не тільки власником чи керівником, а й усім колективом підприємства.

Об'єктивна оцінка ефективності характеризує успішність менеджменту підприємства, рівень доступу на ринки капіталу, обґрунтовує доцільність інвестицій та дозволяє сформуванню іміджу підприємства в цілому. За таких умов, головним завданням менеджменту є оцінка потенціалу підприємства та визначення шляхів його реалізації з максимальною ефективністю.

Підвищення економічної ефективності будь-якого підприємства, відіграє суттєву роль у його діяльності, тому виникає необхідність сталого контролю і визначення шляхів її зростання. Під час контролю ефективності діяльності підприємства слід аналізувати фінансово-господарські показники діяльності, визначати його місце на ринку та здійснювати пошук можливостей його подальшого розвитку через врахування усіх чинників впливу [6].

Чинники впливу на ефективність діяльності підприємства, відповідно до категорій показників наведені на рис. 1.1.





Рис. 1.1. Чинники впливу на ефективність діяльності підприємства відповідно до категорій показників

В залежності від напрямку дії усі чинники можна було б поділити на позитивні та негативні. До позитивних, відносять чинники, вплив яких покращує показники діяльності підприємства, а до негативних – ті, що діють навпаки. Необхідно відзначити, що чинники підвищення ефективності діяльності підприємства класифікують за трьома ознаками:

- 1) за напрямками розвитку та вдосконалення виробництва, що є комплексами технічних, організаційних та соціально-економічних заходів, що сприяють економії суспільної праці;
- 2) за джерелами підвищення ефективності, до яких відносять зниження матеріаломісткості, трудомісткості, фондомісткості та капіталомісткості виробництва, економії часу, раціональне використання природних ресурсів);
- 3) за сферою застосування, які поділяють на народногосподарські, регіональні, галузеві, міжгалузеві та внутрішньовиробничі.

Економічна ефективність виробництва сприяє раціональному використанню виробничого потенціалу, максимальному скороченню та економії витрат і ресурсів.

Рівень ефективності залежить також від зовнішніх та внутрішніх чинників. До зовнішніх відносять:

- державну політику (діяльність державних структур, фінансові інструменти, економічні нормативи, чинне законодавство, тощо);
- інституційні механізми (інститути, дослідні й навчальні центри, асоціації тощо);
- інфраструктура (комерційні банки, фондові біржі, інноваційні фонди, інформаційні мережі, транспорт, торгівля тощо);
- структурні суспільні та економічні зміни (сфера технологій та наукових досліджень, склад персоналу за кваліфікацією тощо).

Внутрішні чинники розподіляють на:

- чинники, що піддаються вимірюванню або мають фізичні параметри (технології, матеріали, устаткування, обладнання тощо);

– чинники, які формують певний комплекс дій (система управління, методи роботи, тощо).

Підприємство постійно контролює процес використання внутрішніх чинників через розробку і реалізацію особистої програми підвищення ефективності, та враховувати вплив на нього зовнішніх чинників.

Кількісна оцінка внутривиробничих чинників стосується зростання продуктивності праці, зниження трудомісткості та матеріаломісткості, економії матеріальних ресурсів і, як результат, зростання прибутку та підвищення рентабельності. У зв'язку із цим формується потреба конкретизації напрямків дії та використання внутрішніх і зовнішніх чинників підвищення ефективності. Особливу увагу слід приділити при цьому проблемам мотиваційного механізму працівників підприємства до участі в процесі підвищення економічної ефективності [24].

Ефективність виробництва є узагальнюючою та комплексною економічною категорією, її якісна характеристика відображає перш за все результат використання живої та уречевленої праці у засобах виробництва. Зміст категорії «ефективність виробництва» формується співвідношенням одержаних результатів до затрат засобів виробництва та праці матеріального виробництва.

Під час розрахунку показників ефективності виробництва результат, що отриманий, має співставлятися із окремими чинниками виробництва. Економічна ефективність не повинна розглядатися як поєднане раціональне та ефективне використання тільки окремого виробничого чинника, а, навпаки, усіх виробничих чинників, що перш за все залежить від оптимального їх розподілу. Вагомим в даному випадку є співставлення економічної ефективності з соціально-економічним оптимумом, що визначає необхідність здійснення такої державної політики, яка б запобігала гальмуванню стимулювання розвитку підприємницької діяльності.

Головним критерієм економічної ефективності сільськогосподарського виробництва вважається рівень та темпи зростання валової продукції, чистого і

валового доходу з 1 га площі посіву за найменших затрат праці на виробництво продукції.

Обчислення економічної ефективності виробництва здійснюється з використанням системи економічних показників, які характеризують обсяг валової та чистої продукції, чистого доходу на одиницю виробничих витрат ресурсів, що приймають участь у виробництві. Надзвичайно важливим є показник доходу, оскільки за його рахунок відбувається розширене відтворення аграрного підприємства, розвиток та задоволення невиробничих потреб. До витрат виробництва включають сукупні витрати праці та собівартість продукції. Витрати окремого виду ресурсів виражаються як у вартісній формі, так і у фізичних одиницях. Загальний обсяг витрат обраховується тільки у вартісному виразі як вартість затрачених ресурсів чи ресурсного потенціалу.

Вимірником результативності виробництва є сукупність основних економічних показників, що служать для визначення використання фінансових, матеріальних, трудових і земельних ресурсів та критерій ефективності [25].

Економічна ефективність виробництва визначається за окремими видами продукції, групами культур чи тварин, за окремими галузями і загалом по сільському господарстві. Загалом по окремій конкретній галузі вона розраховується ефективністю виробництва кожного продукту та частиною витрат на даний продукт в загальних обсягах витрат.

До узагальнюючих показників ефективності аграрного виробництва відносять:

- ✓ коефіцієнт зростання виробництва валової та товарної продукції, валового та чистого доходів;
- ✓ фондвіддача виробничих фондів;
- ✓ рівень використання сільськогосподарських угідь;
- ✓ виробництво продукції на одиницю виробничих витрат;
- ✓ продуктивність праці;
- ✓ прибуток на 1 га сільськогосподарських угідь;
- ✓ окупність капітальних вкладень;

- ✓ критерій приросту ефективності економічного зростання виробництва і суспільства.

Також важливим аспектом розуміння суті ефективності виступає поняття критерію. Стосовно поняття критерію та показників ефективності є різні точки зору. Залежно від предмету дослідження, тобто в даному випадку галузі скотарства, головним критерієм виступає зростання ефективності скотарства є збільшення виробництва продукції скотарства за одночасного скорочення суспільно необхідних витрат уречевленої та живої праці на одиницю продукції. Тобто, як ми бачимо основним виступає одержання максимальної кількості якісної продукції скотарства за найменших виробничих витрат.

Важливими показниками оцінки ефективності галузі скотарства виступають трудомісткість та собівартість одиниці продукції скотарства. Трудомісткість виробництва обраховується продуктивністю ВРХ та витратами праці на 1 голову, а прибуток від реалізації продукції скотарства виступає прямо залежним від обсягу реалізованої продукції скотарства, середньої ціни її реалізації та собівартості продукції скотарства. Виробнича собівартість продукції скотарства являється важливим результативним вартісним показником та формується за рахунок показників виробничих витрат на 1 корову.

Зведену та порівняльну оцінку ефективності галузі скотарства можливо отримати тільки в тому випадку, коли поруч із натуральними показниками, які необхідні для характеристики ефективності скотарства як окремої галузі, застосовують ще й сукупність вартісних, що дозволяють порівнювати результати із затратами.

Протягом довгого періоду, науковцями вважалось, що критерієм ефективності є підвищення росту національного доходу відносно виробничих витрат при оптимальному співвідношенні фонду нагромадження та фонду споживання.

Ми вважаємо, що найближче до реального розуміння суті ефективності та її критерію є визначення що економічну ефективність виробництва потрібно виражати формулою максимум продукції за мінімуму виробничих витрат. Зростання ефективності відображається у скороченні сукупних витрат живої та

уречевленої праці на одиницю продукції. Економія витрат на виробництво зводиться до економії робочого часу у кінцевому рахунку. Критерієм ефективності виробництва виступає економія робочого часу, а також можливість одержання найкращого результату за найменших витрат.

Вказані критерії мають досить чітку соціальну спрямованість. Тому, загалом, ефективною економікою слід вважати лише таку, яка дозволяє забезпечити зростання якості життя громадян. Навіть експерти Світового банку з метою максимального скорочення кількості використовуваних економічних показників для характеристики якості життя, користуються так званим індексом людського розвитку, який є середнім трьох величин, а саме внутрішнього валового продукту в розрахунку на душу населення, рівня освіти та середньої тривалості життя населення.

Вибір критерію економічної ефективності народного господарства пов'язують з потребою визначення різноманітних варіантів розвитку економіки, можливістю змінювати виробничі ресурси та продукти праці виробництва і споживання. Кожний з етапів розвитку економіки може пропонувати різноманітні варіанти та засоби вирішення певного економічного завдання. Кожний з цих варіантів в основному характеризується ситуацією, при якій вжиті у різних поєднаннях чинники достатньо суперечливо проявляються у різноманітних показниках. Для прикладу, за певних умов зростання єдиноразових витрат виробничих фондів, економія поточних витрат веде до зростання фондомісткості продукції, а економія витрат праці, в основному, сприяє зростанню матеріальних витрат. Одночасно з цим, певні можливості та виробничі ресурси завжди є відносно обмеженими, тому на практиці слід вибирати самий оптимальний варіант [7].

В економічній літературі досить часто поняття критерію та показника ототожнюють або замішуються. Проте, кожна з категорій, як ми вже описували, виступає абстрагуванням досліджуваного процесу або явища, суттєвих його взаємозв'язків та сторін. Термін «критерій» перекладається з грецької як «міра». Він може відображати як якісну, так і кількісну сторони виробничих

відносин. Саме тому, критерій економічної ефективності повинен має перебувати у невідривному зв'язку із специфічними економічними законами.

Разом із якісною стороною критерію, необхідним виступає і його кількісне вираження, яке є як кількісною характеристикою певного процесу або явища, що дозволить однаково аналізувати та оцінювати отримані результати, та вибирати оптимальні варіанти прогнозування економічного розвитку.

Отже, критерій економічної ефективності, виступаючи виразом суті основного економічного закону, може бути тільки єдиним за кожного конкретного суспільного ладу. Поруч з тим, у кожному конкретному випадку, виникає потреба так званого критерного підходу до вирішення альтернатив економічних проблем. Тому лише в даному випадку, ми можемо вести мову про можливість використання окремих показників у якості критерних.

Враховуючи те, що у підсумку на усіх стадіях економічного процесу раціональність суспільних відносин відтворення повинна зводитися до скорочення витрат та підвищення загального добробуту учасників, а усі затрати в кінці матеріалізуються у суспільні витрати праці, ми робимо висновок, що критерієм ефективності виступає максимізація економії уречевленої та живої праці у розрахунку на одиницю економічних благ. Даний критерій у кожному конкретному випадку реалізується системою економічних показників, які можна кількісно проаналізувати.

## **1.2. Особливості скотарства як галузі сільського господарства**

Однією із найпотужніших країн-виробників сільськогосподарської продукції завжди була Україна, займаючи одне з провідних місць серед європейських країн. На жаль, за останній час в галузі тваринництва, вона починає дещо втрачати свої провідні позиції. Особливо сильно скоротились об'єми виробництва продукції скотарства. Вони сприяли чималим грошовим надходженням, значна частина яких пізніше могла бути використана для

подальшого розвитку як скотарства, так і галузі тваринництва загалом. Основною причиною скорочення виробництва цієї продукції виступає зниження його ефективності, на що перш за все вплинули особливості галузі скотарства.

За макроекономічного регулювання у економіці одночасно застосовують прийоми як фіскальної, так і монетарної політики. Але, у випадку прогнозування як в цілому впливу макроекономічного регулювання на сільське господарство, так і, зокрема, на скотарство, а в результаті і на формування виробничих витрат, на думку М. Дем'яненка, слід враховувати наступні особливості даної галузі [21]:

- 1) у випадку коли ціни на несільськогосподарську продукцію досить повільно зростають чи залишаються постійними у короткостроковому періоді, то ціни на більшість видів сільськогосподарської продукції є надзвичайно нестабільними та можуть коливатися як за роками, так і за періодами року (місяць, квартал, півріччя тощо);
- 2) сільське господарство, на противагу іншим галузям, потребує суттєво більших стартових інвестицій, а відповідно виробничих затрат, для старту виробництва. А саме це стосується придбання техніки, устаткування, приміщень, оренда землі тощо. Як результат, випередження понесених виробничих витрат над надходженнями доходів. Це зумовлює ту специфіку сільського господарства, що воно не може функціонувати без кредитування. Цей процес призводить до зростання виробничих витрат через необхідність виплати відсотків за кредит;
- 3) обсяги залучення різних видів ресурсів та суму виробничих витрат у сільському господарстві надзвичайно важко регулювати задля максимізації прибутку через те, що попит на аграрну продукцію є досить нестабільним, та може стати відомим вже аж після вкладення ресурсів у процес виробництва.

Конкретизація категорії та критеріїв ефективності виробництва продукції скотарства через відповідну систему показників та методику їх розрахунку має



певну специфіку, яку потрібно враховувати у окремих конкретних випадках її аналізу.

Особливістю скотарства як галузі є досить високий рівень її інтегрованості з іншими галузями сільського господарства. Так, рослинництво відбувається вирощування зерна та технічних культур, у тваринництві – зі свинарством і птахівництвом. У великій кількості для відгодівлі ВРХ використовують соковиті, грубі та зелені корми, а також відходи спиртової та цукрової промисловості (жом тощо).

Таблиця 1.1

### Класифікація особливостей галузі скотарства

Групи особливостей	Характеристика особливостей
Загальні, характерні загалом для сільського господарства	<ul style="list-style-type: none"> <li>- земля виступає основним засобом виробництва;</li> <li>- часова нестабільність цін на продукцію сільського господарства;</li> <li>- соціальна неоднорідність галузей;</li> <li>- природні умови та сезонність виробництва;</li> <li>- виробництво завершених продуктів;</li> <li>- можливість використання окремих видів продукції у наступному виробничому циклі;</li> <li>- потреба у значних початкових інвестиціях.</li> </ul>
Особливості скотарства як галузі сільського господарства	<ul style="list-style-type: none"> <li>- здатність до міжгосподарської кооперації та інтеграції;</li> <li>- нижчий рівень впливу природно-кліматичних умов на виробництво;</li> <li>- високий рівень трудомісткості виробництва;</li> <li>- специфіка оподаткування;</li> <li>- економічні і екологічні проблеми концентрації виробництва.</li> </ul>
Особливості диференціації м'ясного та молочного скотарства	<ul style="list-style-type: none"> <li>- багато компонентність процесу виробництва продукції;</li> <li>- специфіка розрахунку собівартості;</li> <li>- особливості технології відтворення засобів виробництва;</li> <li>- різниця в енерго-, трудо-, ресурсомісткості та капіталомісткості виробництва продукції.</li> </ul>

Галузь скотарства характеризується досить тривалим циклом виробництва продукції, що пов'язано з технологічною специфікою відтворення окремих засобів виробництва. В період інфляції собівартість приросту молодняка тварин на відгодівлі дуже перевищує собівартість живої маси.

Скотарство є однією із найбільш трудомістких сільськогосподарських галузей. Тому серед чинників ефективності, значна роль відведена оптимальному забезпеченню у необхідній кількості та потрібної якості трудовими ресурсами. Кількісна сторона в даному випадку зумовлюється чисельністю зайнятих у галузі працівників, а якісна – віком, станом здоров'я, статтю, освітою та кваліфікацією. На даний час характерною рисою трудових ресурсів скотарства є їх старіння. Цьому сприяють як економічні, так і соціальні проблеми на селі.

Загалом скотарство є досить капіталомісткою галуззю, а молочне скотарство є більш капіталомістким, ніж м'ясне. Усі її основні специфічні риси систематизували у схемі класифікації особливостей галузі скотарства, яка наведена у табл. 1.1.

Як нам відомо, немає окремих особливо об'єктивних економічних законів для сільського господарства, а тим більше для окремих галузей. Об'єктивні економічні закони називаються об'єктивними, саме тому що вони діють незалежно від свідомості та волі людини на всіх етапах відтворення. Проте, саме особливості кожної галузі обумовлюють специфіку прояви цих законів, а, отже, і система показників ефективності виробництва продукції скотарства має свою специфіку, яка різнить її від подібних систем у інших галузях.

### **1.3. Методика наукового дослідження**

Основоположною формою пізнання дослідження реальності виступає наукове пізнання, яке являє собою цілеспрямоване наукове дослідження зі своєю особливою природою, структурою та особливостями. Результатом наукового пізнання виступає система категорій, понять, законів, теорій, методів

та методологій. Основна мета наукового пізнання полягає у відкритті об'єктивної істини, яка ґрунтується на конструктивному та критичному ставленні до дійсності, а функцією наукового пізнання виступає обслуговування потреб практики. Наукове пізнання виступає є складним, суперечливим процесом відтворення знань та здійснюється за допомогою різних методів дослідження. Вони в свою чергу являють собою певні способи, прийоми і процедури, якими має оволодіти суб'єкт пізнання у процесі наукового дослідження.

Наукова методологія повинна базуватися на використанні наступних критеріїв науковості, таких як системність знань, неупередженість, здатність бути відтвореними та перевіреними, відкритими для критики.

Основою структурних елементів наукового пізнання виступають суб'єкт, об'єкт, засоби та методи наукового пізнання. Головними ознаками наукового пізнання виступають об'єктивність, системність, істинність та практичність застосування наукових знань [43].

Термін «метод» походить від грецького «methodos», та означає «спосіб пізнання діяльності суб'єкта», «шлях до будь-чого». Він поєднує спосіб або шлях пізнання реалій та систему прийомів, які здійснюють регулювання практичної та пізнавальної діяльності людей. Метод є системою сукупності правил, прийомів, принципів, способів та норм пізнання і дій, які повинні зорієнтувати суб'єкт пізнання для вирішення того чи іншого конкретного наукового завдання.

Методикою наукового пізнання виражається чітка послідовність вирішення конкретного науково-практичного завдання, правила та послідовність використання методів [30]. Даний підхід визначення методики не відображає практичного аспекту, оскільки окрім сукупності використовуваних методів мають враховуватися також інші ознаки, а саме:

- мету пізнання;
- найменування користувачів;
- період дії;

- рівень використання (регіон, галузь, підприємство, господарство);
- орган, яким була затверджена дана методика.

Одними з важливих елементів теоретичного відтворення дійсності виступають наукова концепція та гіпотеза. Концепція, що базується на базі конкретної ідеї, об'єднує до купи теоретичні положення та систему поглядів наукового дослідження. Теоретична частина дослідження якоїсь проблеми розпочинається із висунення гіпотези, що підпорядковується меті дослідження.

Основними компонентами гіпотези є:

- ✓ базис, що включає факти та теоретичні знання дійсності;
- ✓ припущення, яке включає нові знання з об'єкту дослідження;
- ✓ логічний взаємозв'язок між базисом і припущенням;
- ✓ логічні наслідки, як формуються з припущення.

В залежності від базису вирізняють гіпотези, які формуються на теоретичному (теорії, закони, принципи) та емпіричному (фактах) підходах.

Емпіричний підхід полягає в отриманні та подальшій обробці початкового матеріалу та статистичних даних об'єкта про тенденції його розвитку. Теоретичний підхід передбачає рух від конкретного до абстрактного для того, щоб пізніше, на основі наукових абстракцій, повернутися назад до дослідження конкретного вже на вищому рівні.

Загалом процес наукового дослідження умовно ділиться на такі етапи:

- ❖ встановлення мети, предмета та об'єкта дослідження;
- ❖ визначення методичного, інформаційного та програмного забезпечення;
- ❖ здійснення аналізу даних;
- ❖ оформлення висновків і пропозицій [15].

Для проведення наукового дослідження використовуються методи, сукупність яких є різноманітною, залежно від мети та завдання дослідження. Виділяють загальнонаукові методи, які використовують для розв'язання різноманітних завдань та спеціальні, що потрібні для вирішення окремих прикладних наукових досліджень.

До загальнонаукових методів дослідження відносять:

- ✓ методи, необхідні для використання на теоретичному рівні дослідження.  
До них відносяться: дедукція, індукція, системний підхід;
  - ✓ методи, які можуть використовуватися і на теоретичному, і на емпіричному рівнях дослідження. Сюди входять: аналіз і синтез, систематизація, узагальнення, абстрагування, моделювання;
  - ✓ методи емпіричного дослідження, а саме: порівняння, спостереження, вимірювання, оцінювання, експеримент, візуально-графічні методи тощо.
- Сукупність методів, які можуть використовуватися на теоретичному рівні наведені у табл. 1.2.

Таблиця 1.2

**Суть методів теоретичного рівня пізнання**

Метод	Суть методу
Індукція	Спрямування дослідження від окремого до загального
Дедукція	Спрямування дослідження від загального до окремого
Аналіз	Розподіл предмета дослідження на складові для всестороннього його вивчення
Синтез	Об'єднання раніше виокремлених частин предмета дослідження у єдине ціле
Аргументація	Спосіб переконання за допомогою обґрунтування та оцінювання доказів на захист певної тези
Абстрагування	Видокремлення істотного від неістотного
Моделювання	Заміна реального процесу певною конструкцією, яка відтворює основні, риси процесу
Системний підхід	Об'єкт дослідження розглядається як система, що об'єднує певну множину взаємодіючих елементів в єдине ціле
Інтерпретація	Розкриття змісту явища, що сприяє його розумінню

Окрім терміну “економічна ефективність”, існує ще термін “економічний ефект”. Він являє собою економію витрат, які виражені у грошовому виразі. Економічний ефект можна підраховувати двома способами:

- різниця між затратами за двома варіантами;
- різниця між додатковим економічним результатом та додатковими витратами, понесеними на його одержання.

Економічний ефект є понаднормативним прибутком, тобто економією витрат живої й уречевленої праці, тому що він зумовлений обчисленням різниці між витратами по варіантах, розрахованих сумою витрат живої й уречевленої праці.

Критерій оцінювання економічної ефективності виконує функцію міри достатності досягнення показником заданого значення. При порівнянні фактичного показника із нормативним або плановим, можна зробити висновок щодо його вигідності.

## **2. ОЦІНКА ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИРОБНИЦТВА ПРОДУКЦІЇ СКОТАРСТВА**

### **2.1. Аналіз поголів'я великої рогатої худоби у сільськогосподарських підприємствах Львівської області**

Реформи у сільському господарстві України розвивають нові соціальні та економічні процеси і явища, зміст яких направлений на розвиток різних організаційно-правових форм господарювання, орендних відносин та формування аграрного власника-господаря у селі. Вони сприятимуть трансформації історичносформованих форм господарювання у нові уклади із специфічними особливостями виробничих відносин у кожному із них, що сприятиме підвищенню ефективності сільського господарства. Це дозволить сформувати на майбутнє соціально-економічну модель села.

Трансформація та взаємодія складових аграрного сектора дозволять підвищити цілісність, стійкість та гнучкість агропромислового комплексу України в цілому. Сільськогосподарська продукція виробляється різними аграрними підприємствами, які можуть відрізнятися розміщенням, розмірами, виробничою організацією, трудовими ресурсами та формою власності, засобами виробництва та виробленою продукцією. Саме тому у теперішніх умовах розвитку ринкової економіки надзвичайно важливим є правильний вибір ефективних організаційно-правових структур [34].

За теперішніх умов розвитку ринкових відносин основною стратегією розвитку аграрних підприємств є формування у АПК Львівської області господарств різних організаційно-правових форм господарювання товарного типу і їх кооперування для подальшого спільного виробництва, переробки, складування продукції, забезпечення засобами виробництва, одержання або надання сервісних послуг, розвитку збутової мережі тощо [6, 7, 10, 16, 45].

Таблиця 2.1

**Продукція сільського господарства за категоріями господарств  
Львівської області у 2020 р.**

Показник	Продукція сільського господарства		в тому числі			
			продукція рослинництва		продукція тваринництва	
	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%
Господарства усіх категорій в т.ч.:	24007,2	100,0	16938,0	100,0	7069,2	100,0
сільськогосподарські підприємства	11872,0	49,5	9115,4	53,8	2756,6	39,0
господарства населення	12135,2	50,5	7822,6	46,2	4312,6	61,0

Як видно за табл. 2.1, у 2020 р. у структурі господарств усіх категорій Львівської області 39,0 % продукції тваринництва вироблялось у сільськогосподарських підприємствах, а 61,0 % – у господарствах населення. Обсяг продукції тваринництва у загальному обсягу продукції сільського господарства складала 7069,2 млн. грн. або 29,5 %.

Загалом, на обсяги виробництва продукції скотарства впливають такі два чинники, як чисельність поголів'я худоби та її рівень продуктивності. Зростання поголів'я худоби зараховують до екстенсивних чинників, а продуктивності тварин до інтенсивних чинників зростання обсягів виробництва.

За досліджуваний період поголів'я ВРХ у господарствах усіх категорій скоротилось на 15,6 %, причому у сільськогосподарських підприємствах – на 7,9 %, а у господарствах населення – на 16,4 % (табл.2.2).

Також відбулося скорочення поголів'я ВРХ за статеві-віковим складом. Так, поголів'я корів у господарствах усіх категорій скоротилось на 18,1 %, у сільськогосподарських підприємствах на 5,5 %, господарствах населення на 19,1%. Поголів'я телиць від 1 року до 2 років скоротилось відповідно на 14,6 %, 9,1 % та 15,8 % відповідно, а телиць старше 2 років на 21,0 %, 26,7 % та 17,4 % відповідно. Ще значнішим було зменшення поголів'я бугаїв-плідників. Так у



господарствах усіх категорій у 2020 р. в порівнянні з 2018 р. їх поголів'я скоротилось на половину, а у господарствах населення на 33,3 %. У сільськогосподарських підприємствах бугаїв-плідників у 2020 р. взагалі не вирощували.

Таблиця 2.2

**Поголів'я великої рогатої худоби в різних категоріях господарств, тис. гол.**

Показник	2018 р.	2019 р.	2020 р.	2020 р. в % до 2018 р.
<i>Господарства усіх категорій</i>				
Велика рогата худоба	170,9	157,3	144,3	84,4
в т.ч.: корови	103,6	94,3	84,8	81,9
телиці від 1 року до 2 років	12,3	11,6	10,5	85,4
телиці старше 2 років	3,8	3,2	3,0	79,0
бугаїв-плідники	0,4	0,4	0,2	50,0
Питома маса корів у загальному поголів'ї, %	60,6	60,0	58,8	X
<i>Сільськогосподарські підприємства</i>				
Велика рогата худоба	17,6	16,7	16,2	92,1
в т.ч.: корови	7,3	7,3	6,9	94,5
телиці від 1 року до 2 років	2,2	2,3	2,0	90,9
телиці старше 2 років	1,5	1,1	1,1	73,3
бугаїв-плідники	0,1	0,1	0,0	X
Питома маса корів у загальному поголів'ї, %	41,5	43,7	42,6	X
<i>Господарства населення</i>				
Велика рогата худоба	153,3	140,6	128,1	83,6
в т.ч.: корови	96,3	87,0	77,9	80,9
телиці від 1 року до 2 років	10,1	9,3	8,5	84,2
телиці старше 2 років	2,3	2,1	1,9	82,6
бугаїв-плідники	0,3	0,2	0,2	66,7
Питома маса корів у загальному поголів'ї, %	62,8	61,9	60,8	X
Питома маса поголів'я у господарствах населення від всіх категорій господарств, %:				
велика рогата худоба – всього	90,1	90,1	90,1	X
в т.ч. корови	94,0	94,0	94,0	X

У структурі поголів'я у господарствах усіх категорій питома маса корів у 2020 р. в порівнянні з 2018 р. скоротилась з 60,6 % до 58,8 %, у господарствах населення з 62,8% до 60,8%, а у сільськогосподарських підприємствах відбулося незначне зростання з 41,5 % до 42,6 %.

Аналіз статеві-вікової структури поголів'я великої рогатої худоби, вказує на те, що в основному відгодівельне поголів'я продається в молодому віці у низьких відгодівельних кондиціях, що засвідчує не вигідність згодовування кормів у скотарстві задля отримання прибутку. На сьогоднішній день, ми бачимо той факт, що вигіднішим стає виробництво продукції рослинництва та її реалізація без переробки тваринництву. Також, викликає значну тривогу відсутність у господарствах так званої ремонтної групи тварин, необхідної для вирощування корів-первісток, що не дозволяє укомплектовувати стадо для його оновлення [32].

Наступним фактором виробництва продукції скотарства виступає продуктивність тварин, основою якого є раціональна годівля худоби. Вона повинна враховувати фізіологічний стан худоби та бути збалансованою за поживними речовинами. Будь-які порушення норм та структури раціону або самого режиму годівлі призводить до скорочення продуктивності тварин, що призводить до перевитрат кормів. Характерною особливістю повноцінної годівлі є наявність у раціоні біологічно активних та поживних речовин, що відповідають потребам тварин, достатньою кратністю годівлі, та збалансованою підготовкою до згодовування кормів [39].

Наукові дослідження та досвід передових господарств показує, що із покращанням якісного складу раціону та рівня годівлі зростає продуктивність худоби. З зростанням продуктивності тварин витрати кормів на 1 голову збільшуватимуться, а на одиницю продукції зменшуватимуться. Проте, сьогоднішні кризові явища в цілому у сільському господарстві негативно вплинули на стан галузі кормовиробництва. Це призводить до того, що в даний час, рівень годівлі тварин значно погіршується.

Таблиця 2.3

**Витрати кормів на виробництво одиниці продукції скотарства у сільськогосподарських підприємствах Львівській області, ц к.од.**

Показник	2018 р.	2019 р.	2020 р.	2020 р. в % до 2018 р.
Витрати кормів на виробництво 1 ц:				
молока	0,89	0,86	0,98	110,1
приросту великої рогатої худоби	14,54	13,86	14,23	97,9
Витрати кормів на 1 умовну голову	27,31	27,95	28,64	104,9

Аналіз рівня витрат кормів, проведений у таблиці 2.3, показує, що у 2020р. в порівнянні з 2018. витрати кормів на виробництво 1 ц молока та на 1 умовну голову зросли на 10,1 % і 4,9 % відповідно, а витрати кормів на виробництво 1 ц приросту великої рогатої худоби знизились на 2,1 %.

Витрати кормів, розраховані на одну умовну голову ВРХ показують забезпечення кормами галузі скотарства. Їх зростання засвідчує укріплення кормової бази у скотарстві Львівської області. В той же час, скорочення затрат на одиницю приросту ВРХ свідчить про зростання технологічної ефективності виробництва та використання кормів.

Продуктивність ВРХ у великій мірі залежить як від рівня годівлі, так і від якості. Відомо, що найбільшу надбавку при надої молока та прирості надають концентровані корми. Проте, їх дефіцит в значній мірі приводить до того, що вони в раціоні тварин замінюються на менш цінні грубі корми (наприклад, соломою зернових). Саме тому, на теперішній час, головним перспективним завданням виступає побудова оптимальної структури кормового раціону, в якому з метою досягнення найвищої продуктивності на концентровані корми має припадати хоча б третини раціону.

## 2.2. Оцінка виробництва продукції скотарства у сільськогосподарських підприємствах Львівської області

Зменшення обсягів виробництва продукції тваринництва та скотарства, зокрема, як в Україні загалом, так і у тому числі у Львівській області є результатом економічної кризи. Аграрна реформа в Україні та реформування аграрного сектора економіки, зокрема, дозволили відчувати позитивні тенденції у розвитку агропромислового комплексу. Проте, потрібно зауважити, що вони були різними залежно від організаційно-правової форми господарювання.

Таблиця 2.4

### Виробництво м'яса та молока у різних категоріях господарств Львівської області, тис.т

Показник	2018 р.	2019 р.	2020 р.	2020 р. в % до 2018 р.
<i>Господарства усіх категорій</i>				
М'ясо сільськогосподарських тварин (у живій масі)	184,3	182,1	180,2	97,8
в т.ч. велика рогата худоба	41,6	41,3	40,5	97,4
М'ясо сільськогосподарських тварин (у забійній масі)	131,3	130,0	129,1	98,3
в т.ч. яловичина та телятина	25,1	24,9	24,4	97,2
Молоко	506,7	480,9	460,1	90,8
<i>Сільськогосподарські підприємства</i>				
М'ясо сільськогосподарських тварин (у живій масі)	102,8	102,0	101,6	98,8
в т.ч. велика рогата худоба	2,6	2,5	2,1	80,8
М'ясо сільськогосподарських тварин (у забійній масі)	77,0	76,6	76,8	99,7
в т.ч. яловичина та телятина	1,6	1,5	1,2	75,0
Молоко	28,9	29,6	29,8	103,1
<i>Господарства населення</i>				
М'ясо сільськогосподарських тварин (у живій масі)	81,5	80,1	78,6	96,4
в т.ч. велика рогата худоба	39,0	38,8	38,4	98,5
М'ясо сільськогосподарських тварин (у забійній масі)	54,3	53,4	52,3	96,3
в т.ч. яловичина та телятина	23,5	23,4	23,2	98,7
Молоко	477,8	451,3	430,3	90,1

У 2020 р. на противагу до 2018 р. відбулося незначне скорочення виробництва продукції скотарства у Львівській області (табл. 2.4). Обсяги виробництва м'яса сільськогосподарських тварин у живій масі, в тому числі ВРХ у господарствах усіх категорій скоротились на 2,2 % та 2,6 %, у сільськогосподарських підприємствах на 1,2 % та 19,2 % відповідно, а у господарствах населення на 3,6 % і 1,5 % відповідно.

Виробництво м'яса сільськогосподарських тварин у забійній масі у господарствах усіх категорій, в тому числі яловичини та телятини скоротилось на 1,7 % і 2,8 %, у сільськогосподарських підприємствах відповідно на 0,3 % і 25,0 % , а у господарствах населення відповідно на 3,7 % та 1,3 %.

Виробництво молока у господарствах усіх категорій та господарствах населення скоротилось на 9,2 % і 9,9 %, а у сільськогосподарських підприємствах зросло на 3,1 %.

На жаль, скорочення обсягів виробництва продукції скотарства може дуже негативно відбитися на подальшому загальному розвитку сільськогосподарського виробництва у Львівській області.

Таблиця 2.5

**Виробництво продукції сільського господарства за видами  
(у постійних цінах 2016 р., млн. грн.)**

Показник	2018 р.	2019 р.	2020 р.	2020 р. в % до 2018 р.
Продукція сільського господарства в т.ч.:	22818,7	23004,4	24007,2	105,2
продукція рослинництва	15522,3	15967,9	16938,0	111,3
продукція тваринництва	7296,4	7036,5	7069,2	96,9
з неї: вирощування сільськогоспо- дарських тварин	4240,9	4093,2	4221,9	99,6
молоко	2236,5	2124,3	2033,2	90,9
інша продукція тваринництва	819,0	819,0	814,1	99,3

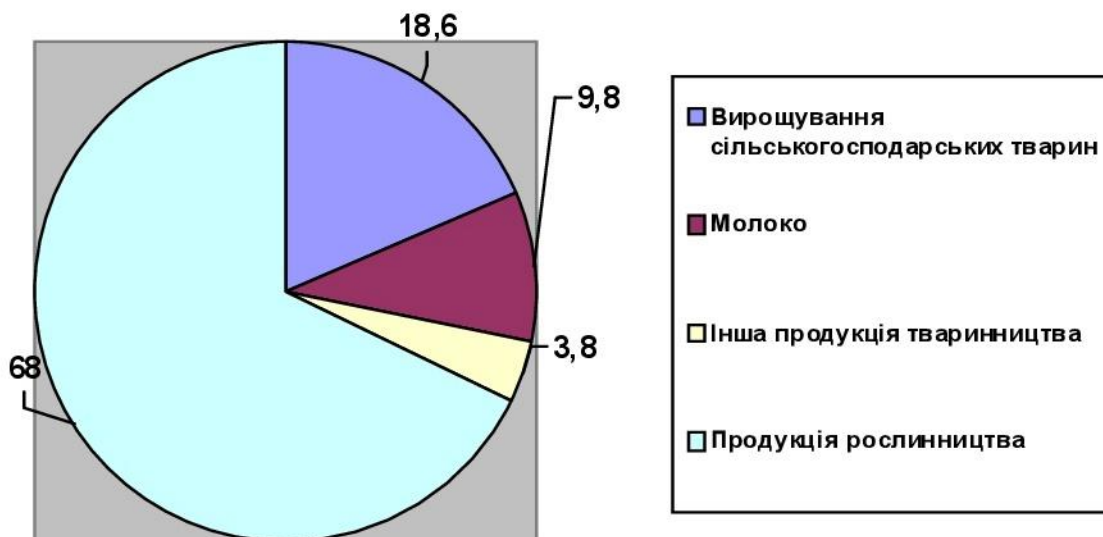


Рис. 2.1. Структура виробництва сільськогосподарської продукції господарствами Львівської області у 2018 р., %

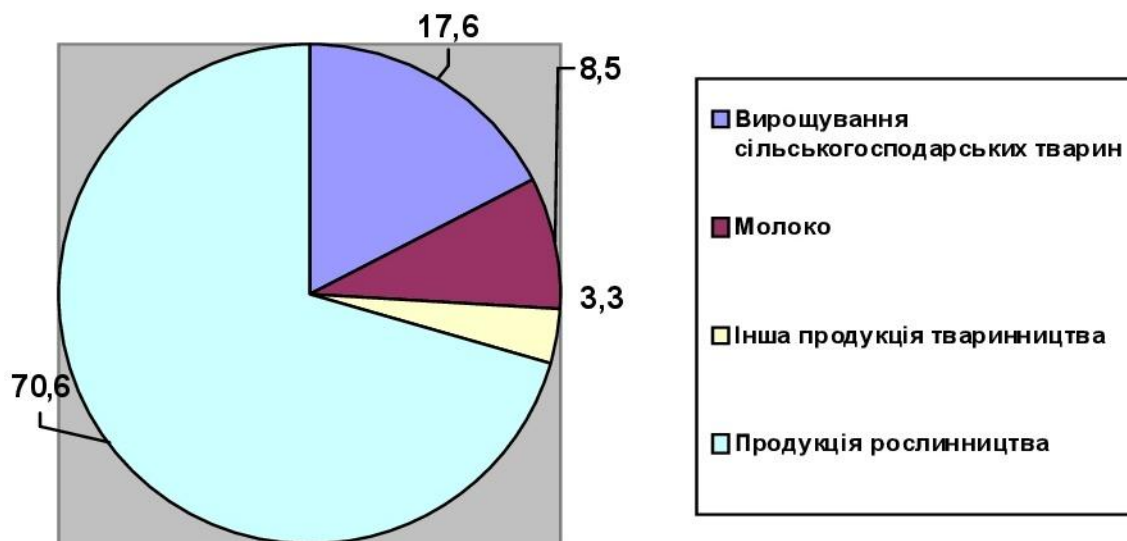
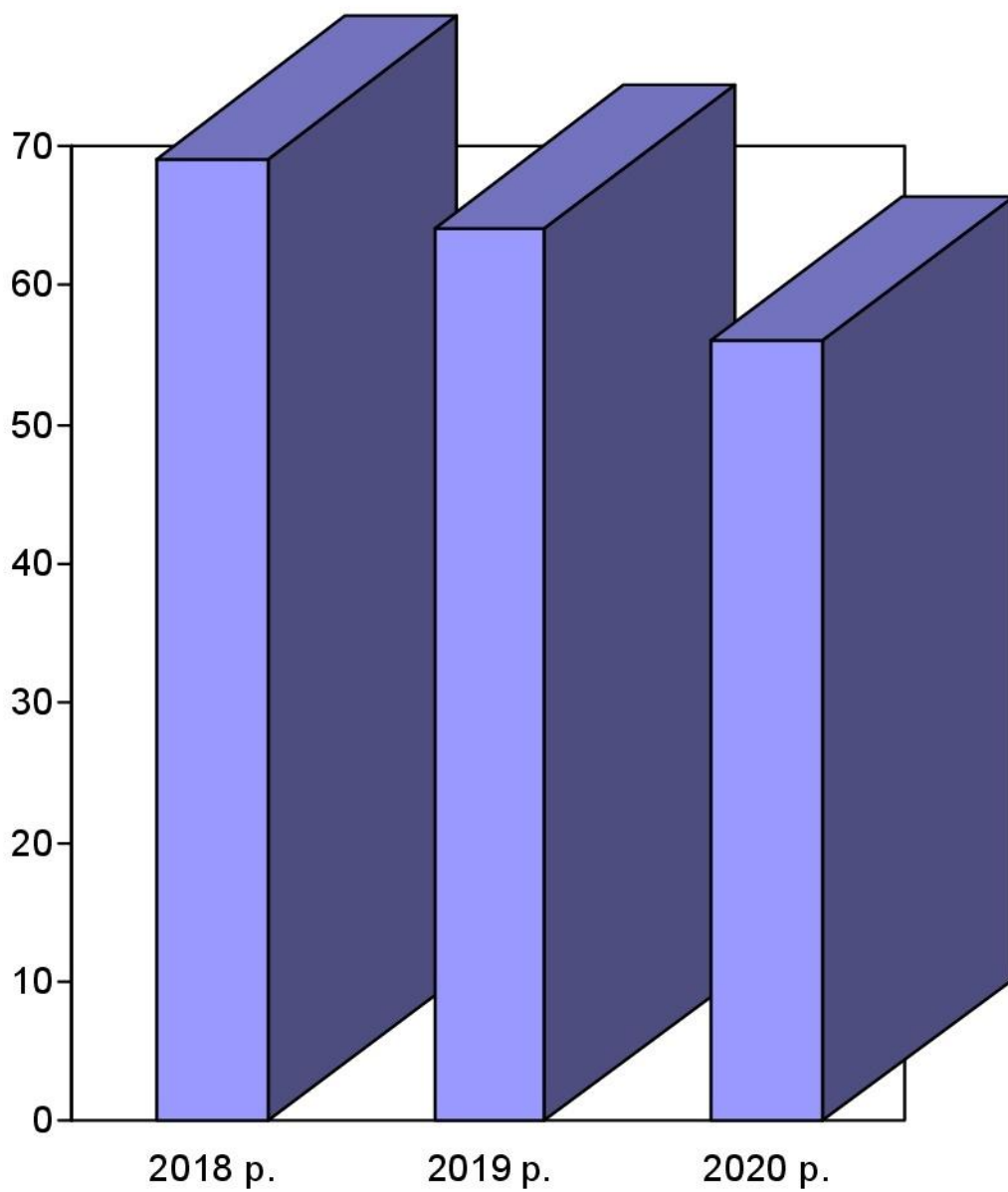


Рис. 2.2. Структура виробництва сільськогосподарської продукції господарствами Львівської області у 2020 р., %



■ Приплід телят у розрахунку на 100 корів, голів

Рис. 2.3. Динаміка приплоду телят у розрахунку на 100 корів у господарствах Львівської області, голів

Аналіз табл. 2.5 свідчить про незначне зростання виробництва продукції сільського господарства на 5,2 % у 2020 р. проти 2018 р. В той же час відбулося незначне скорочення виробництва продукції тваринництва (на 3,1 %), в тому числі і продукції скотарства, а саме вирощування сільськогосподарських тварин (на 0,4 %) та молока (на 9,1 %).

У структурі сільськогосподарської продукції, виробленої господарствами Львівської області у 2020 р. продукція тваринництва становила 29,4 %, з неї 17,6 % припадало на вирощування сільськогосподарських тварин та 8,5 % на молоко (рис. 2.2). Для порівняння у 2018 р. ці обсяги виробництва становили 32,0 %, 18,6 % та 9,8 % відповідно (рис. 2.1).

Таблиця 2.6

**Середньорічний надій молока від однієї корови у господарствах  
Львівської області, кг**

Показник	2018 р.	2019 р.	2020 р.	2020 р. в % до 2018 р.
Господарства усіх категорій	4514	4654	4881	108,1
Сільськогосподарські підприємства	5503	5224	5010	91,0
Господарства населення	4465	4621	4874	109,2

Проаналізувавши продуктивність молочного стада ми бачимо, що вона хоч і не значно, але має тенденцію до зростання (табл. 2.6). Так, за 2020 р. середньорічний надій молока від однієї корови зріс у господарствах усіх категорій та господарствах населення на 8,1 % та 9,2 % відповідно, а у сільськогосподарських підприємствах скоротився на 9,0 %.

Іншим важливим показником продуктивності тварин є показник виходу телят на 100 корів, яким характеризується рівень відтворення стада великої рогатої худоби. На рис. 2.3, ми бачимо, що у 2020 р. вихід телят на 100 корів становив 69 голів супроти 56 голів у 2018 р., тобто відбулося його скорочення на 81,2 %.



## 2.3 Динаміка економічної ефективності виробництва продукції скотарства сільськогосподарськими підприємствами Львівської області

Агропідприємства повинні враховувати короткий термін зберігання та труднощі у переробці продукції скотарства, обирають цивілізованіші канали її реалізації, а саме продаж переробним підприємствам.

Повільне підвищення обсягів виробництва продукції скотарства, зростання цін на неї, а також низький рівень купівельної спроможності населення призводять до поступового значного зниження рівня споживання м'ясних та молочних продуктів.

Таблиця 2.7

### Реалізація продукції скотарства сільськогосподарськими підприємствами Львівської області

Показник	2018 р.	2019 р.	2020 р.	2020 р. в % до 2018 р.
<i>Реалізація продукції, т</i>				
Сільськогосподарські тварини (у живій масі)	105169	103268	109103	103,7
Молоко	22860	22259	22414	98,1
<i>Середні ціни продукції, грн. / т</i>				
Сільськогосподарські тварини (у живій масі)	32740,8	32328,8	30482,9	93,1
Молоко	7470,7	8079,1	8891,2	119,0

Як ми можемо бачити з табл. 2.7, у 2020 р. в порівнянні з 2018 р. відбулося зниження середніх цін реалізації сільськогосподарських тварин (у живій масі) на 6,9 %, що позитивно відобразилося на зростанні обсягу реалізації даного виду продукції на 3,7 %.

Поряд з тим відбулося зростання середніх цін реалізації молока на 19,0 %, що в свою чергу не могло негативно відобразитися на обсягах його реалізації на 1,9%. Тобто ми можемо спостерігати пряму залежність між реалізаційними

цінами та обсягами реалізації продукції, що є суттєвим при доволі значному зниженні платоспроможності населення Львівської області.

Таблиця 2.8

**Споживання продукції скотарства за рік на 1 особу населення  
Львівської області, кг**

Показник	2018 р.	2019 р.	2020 р.	2020 р. в % до 2018 р.
М'ясо та м'ясні продукти	50,4	52,1	53,1	105,4
Молоко та молочні продукти	205,2	215,3	225,9	110,1

Як ми бачимо з табл. 2.8, споживання м'ясних та молочних продуктів за рік на 1 особу населення Львівської області у 2020 р. в порівнянні з 2018 р. зросло на 5,4 % та 10,1 %.

Суттєвим напрямом підвищення активності агробізнесу у скотарстві стали доплати виробникам продукції за реалізований переробним підприємствам та заготівельникам на забій молодняк ВРХ у великовагових кондиціях. Тенденція до зростання цін на ринку м'яса за останній період та виплата державних дотацій дозволили знизити рівень збитковості галузі скотарства як в Україні в цілому, так і у Львівській області зокрема. Господарства населення збільшують кількість поголів'я худоби на вирощуванні та відгодівлі. Реалізуючи більшу частину продукції, здійснюється суттєвий вплив на ринкову кон'юнктуру та показники ринкових цін.

До споживачів м'ясо ВРХ попадає через міські ринки, переробну промисловість тощо. Частину м'ясної продукції споживається населенням, а решта реалізовується на міських ринках та через посередницькі структури. На споживання м'ясної продукції сильно впливають високі роздрібні ціни на неї. У споживачів зі сегменту середнього рівня доходу обиратимуть придбання м'ясної продукції на ринках, на яких її представлений більший та якісніший

асортимент. Нижчий рівень доходу споживачів спонукає часто їх купувати м'ясну продукцію нижчої якості.

У 2020 р. у Львівській області зросла частка молока, що реалізовується заготівельними організаціями через мережу власних магазинів, палатки, ларки та суттєво знизилась частка продажу на ринку, а також населенню через систему громадського харчування. Господарства населення підвищили обсяг реалізації молока молокопереробним підприємствам заготівельними організаціями,. Сьогодні, половина об'єму молока лишається у виробників для власного споживання, реалізації на споживчих ринках, згодовування тваринам тощо.

Вдосконалення інтеграційних зв'язків дозволяє запровадити новітні механізми відносин переробної промисловості із виробниками продукції. Недостатня кількість сировини та віддаленість пунктів переробки від місця збору сировини негативно впливає на об'єми виробництва.

Таблиця 2.9

**Динаміка надходження продукції скотарства  
на переробні підприємства Львівської області, т**

Показник	2018 р.	2019 р.	2020 р.	2020 р. в % до 2018 р.
<i>Молоко</i>				
Надійшло усього	126742	110281	130549	103,0
з них куплено – усього, в т.ч. від:	84741	110281	130443	157,7
сільськогосподарських підприємств	75220	103481	122120	162,4
господарств населення	9521	6800	8323	87,4
<i>Сільськогосподарські тварини (у живій масі)</i>				
Надійшло усього	90292	118467	112926	125,1
з них куплено – усього, в т.ч. від:	36965	40735	39152	105,9
сільськогосподарських підприємств	33805	37523	37973	112,3
господарств населення	3160	3212	1179	37,3
з них: велика рогата худоба	4219	4316	1895	44,9

Розрахунки, проведені у табл. 2.9 свідчать, що надходження молока на переробні підприємства Львівської області за 2018-2020 роки зросло на 3,0 %, з них загальний обсяг закупленого молока та закупленого від сільськогосподарських підприємств на 57,7 % і 62,4 % відповідно. Обсяг закупленого молока від господарств населення зменшився на 12,6 %.

Надходження сільськогосподарських тварин (у живій масі) на переробні підприємства зросло на 25,1 %, з них загальний обсяг закупленого та закупленого від сільськогосподарських підприємств на 5,9 % та 12,3 % відповідно. Обсяг закуплених тварин (у живій масі) від господарств населення скоротився на 62,7 %, в тому числі великої рогатої худоби на 55,1 %.

Таблиця 2.10

**Виробництво основних видів м'ясних та молочних харчових продуктів на 1 особу населення, кг**

Показник	2018 р.	2019 р.	2020 р.	2020 р. в % до 2018 р.
Яловичина і телятина (свіжі чи охолоджені туші, четвертини тощо)	0,3	0,4	0,2	66,7
Ковбасні вироби з м'яса, субпродуктів і харчові продукти на їх основі	1,8	1,9	2,2	122,2
Молоко та вершки не згущені жирністю більше 1 %, але не більше 6 %	8,6	12,3	15,1	175,6
Молоко і вершки коагульовані, йогурт, кефір, сметана та інші ферментовані продукти	9,3	10,3	10,5	112,9
Масло вершкове жирністю не більше 85 %	1,0	0,9	1,2	120,0

Провівши аналіз табл. 2.10, ми бачимо, що у 2020 р. виробництво практично усіх основних видів м'ясних та молочних харчових продуктів на 1 особу зросло. А саме: ковбасних виробів з м'яса, субпродуктів і харчових продукти на їх основі – на 22,2 %; молока та вершків не згущених жирністю більше 1 %, але не більше 6 % – на 75,6 %; молока і вершків коагульованих, йогуртів, кефіру, сметани та інших ферментованих продуктів – на 12,9 %;

масла вершкового жирністю не більше 85 % – на 20,0 %. Поряд з тим відбулося скорочення виробництва яловичини і телятини (свіжі чи охолоджені туші, четвертини тощо) на 33,3 %.

Таблиця 2.11

**Частка Львівської області у загальних показниках сільського господарства України, %**

Показник	2018 р.	2019 р.	2020 р.
Продукція сільського господарства	3,4	3,4	3,9
продукція рослинництва	2,9	3,0	3,6
продукція тваринництва	5,1	4,9	5,1
Кількість великої рогатої худоби	5,1	5,1	5,0
в т.ч. корів	5,4	5,3	5,1
Жива маса сільськогосподарських тварин, реалізованих на забій	5,6	5,2	5,2
Обсяг виробництва (валовий надій) молока	5,0	5,0	5,0

Як видно з табл. 2.11 у 2020 р. частка показників продукції сільського господарства та продукції тваринництва Львівської області у загальних показниках по Україні становила 3,9 % та 5,1 % відповідно, Жива маса сільськогосподарських тварин, реалізованих на забій – 5,2 %, валового надою молока – 5,0 %. Кількість поголів'я великої рогатої худоби, в тому числі корів, в загальній кількості по Україні склало 5,0 % та 5,1 % відповідно.

Головним чинником інтенсифікації скотарства виступає запровадження результатів науково-технічного прогресу в напрямі формування раціональної кормової бази, використання сучасних технологій, вдосконалення селекційно-племінної роботи та покращання ветеринарного обслуговування худоби.

Функціонування ринкової економіки України на перспективу вимагатиме суттєвих змін у організаційних структурах сільського господарства, що насамперед пов'язують із виробничими затратами господарств. Значний вплив це буде робити на досягнення високого рівня конкурентоспроможності продукції скотарства, в тому числі на іноземних ринках. Цього можна досягти

виключно через формування нижчої собівартості продукції скотарства в порівнянні з іноземними підприємствами [27, 31, 33].

Таблиця 2.12

**Структура виробничої собівартості продукції тваринництва у сільськогосподарських підприємствах Львівської області, %**

Статті та елементи витрат	2018 р.	2019 р.	2020 р.
Прямі матеріальні витрати – усього, в т.ч.:	85,7	78,2	76,7
корми	65,0	64,2	63,0
інша продукція сільського господарства	1,9	1,5	1,1
пальне і мастильні матеріали	1,4	1,6	1,6
електроенергія	3,0	3,4	2,9
паливо й енергія	1,8	1,7	1,3
запчастини, ремонтні і будівельні матеріали	5,0	2,7	5,2
Прямі витрати на оплату праці	4,1	4,9	5,6
Інші прямі витрати – усього, в т.ч.:	5,1	6,9	6,1
відрахування на соціальні заходи	0,8	1,0	1,1
амортизація	3,6	4,0	4,6
Загальновиробничі витрати – усього, в т.ч.:	5,1	10,0	11,6
оплата послуг сторонніх організацій	1,5	2,7	2,8
Виробнича собівартість – усього	100,0	100,0	100,0

Аналіз табл. 2.12, вказує на те, що в структурі виробничої собівартості продукції тваринництва у 2020 р. питома маса прямих матеріальних витрат складала 76,7%, прямих витрат на оплату праці – 5,6 %, загальновиробничих витрат – 11,6 % та інших прямих витрат – 6,1 %. амортизація основних засобів – 3,1%, інші витрати – 1,9%. В структурі матеріальних витрат найбільшу питому вагу займали корми (63,0 %), витрати на запчастини, ремонтні і будівельні матеріали (5,6 %) та електроенергію (2,9 %).

Рівень рентабельності є результатом співвідношення таких величин як прибуток від реалізації продукції та собівартість продукції. Його підвищення, а

відповідно зменшення збитковості, за умови росту собівартості, засвідчує про зростання швидкими темпами реалізаційних цін.

Таблиця 2.13

**Основні показники економічної ефективності діяльності  
сільськогосподарських підприємств Львівської області**

Показник	2018 р.	2019 р.	2020 р.
Чистий прибуток (збиток), млн. грн.	1262,4	727,8	1488,7
Підприємства, які одержали чистий прибуток			
у % до загальної кількості	86,1	81,5	82,9
фінансовий результат, млн. грн.	1958,3	1424,2	1964,7
Підприємства, які одержали збиток			
у % до загальної кількості	13,9	18,5	17,1
фінансовий результат, млн. грн.	695,9	696,4	476,5
Фінансовий результат до оподаткування, млн. грн.	1207,4	765,5	1503,1
Рівень рентабельності операційної діяльності, %	8,7	4,4	14,5
Рівень рентабельності (збитковості) великої рогатої худоби на м'ясо, %	-7,5	-12,7	-18,1
Рівень рентабельності молока, %	5,9	3,2	8,2

Проаналізувавши табл. 2.13, ми можемо відмітити, що чистий прибуток у 2020 р. зріс на 17,9 %. Підприємства, які одержали чистий прибуток, в загальній структурі у 2020 р. займали 82,9 %, а фінансовий результат – 1964,7 млн. грн. Відповідно, підприємства, які одержали збиток, займали 17,1 %, а фінансовий результат становив 476,5 млн. грн. Загальний фінансовий результат до оподаткування склав 1503,1 млн. грн.

Рівень рентабельності операційної діяльності у 2020 р. склав 14,5 % проти 8,7 % у 2018 р., а рівень рентабельності молока 8,2 % проти 5,9 % відповідно.

В свою чергу, виробництво великої рогатої худоби на м'ясо за період 2018-2020 рр. у сільськогосподарських підприємствах Львівської області було збитковим і рівень збитковості становив у 2020 р. (-18,15%) на противагу до (-7,5%) рівня у 2018 р.

### **3. ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИРОБНИЦТВА ПРОДУКЦІЇ СКОТАРСТВА**

#### **3.1. Перспективи розвитку галузі скотарства**

Розв'язання продовольчої проблеми в Україні в значній мірі залежить від ефективності функціонування скотарського підкомплексу, який є важливою частиною АПК і певною мірою визначає рівень забезпечення населення м'ясом та молоком, їх експортом соціально-економічну ситуацію в країні в цілому та Львівській області, зокрема. Його зміст відображається у взаємозв'язку функціонування різних галузей в сукупності та забезпечення потреб населення у м'ясі, молоці та продуктах їх переробки.

На думку вченого В. Я. Месель-Веселяка, скотарський підкомплекс є складовою АПК та базою для формування галузі тваринництва. До нього входять сільськогосподарські підприємства та господарства населення, від ефективності їх функціонування залежить ефективність функціонування усього підкомплексу. Переробкою продукції займаються м'ясо- та молокопереробні підприємства, а готову продукцію (м'ясо і молоко, продукти їх переробки) реалізуються ними самими чи торгівельні організації, які юридично можуть бути не об'єднані, а їх взаємовідносини будуються на основі купівлі-продажу продукції скотарства. Отже, скотарський підкомплекс є об'єднанням етапів вирощування, переробки та реалізації продукції, що об'єднуються у єдиний цикл із виробництва та переробки сировини і продажу споживачам готової продукції [27].

Відомий науковець П. С. Березівський наголошував, що скотарський підкомплекс є однією з найбільш важливих продуктових вертикалей виробництва та переробки продукції тваринництва. Основним функціональним призначенням підкомплексу виступає забезпечення потреб населення у м'ясних та молочних продуктах, та формує виробничо-організаційну структуру, між окремими елементами якої складається тісна взаємозалежність. Вона полягає у



тому, що неможливо збільшити споживання м'ясних та молочних продуктів до потрібного рівня за відсутності високопродуктивних м'ясних та молочних порід, повноцінної їх відгодівлі, вчасної та повної переробки живої ваги тварин на відгодівлі, ефективної оптової та роздрібною торгівлі [12].

Скотарський підкомплекс виступає однією з потужних економічних систем агропромислового комплексу України за виробничими характеристиками, та за обсягом фінансово-грошових ресурсів. Ресурсний потенціал скотарства є важливим для національної економіки, оскільки забезпечує продовольчу безпеку країни. Скотарство є системою галузей народногосподарського комплексу, які пов'язані із виробництвом м'яса та молока, їх переробкою та реалізацією, кормовиробництвом, а також виробничою та соціальною інфраструктурою, яка необхідна для обслуговування цих галузей. Від рівня розвитку скотарського підкомплексу залежить фінансовий стан аграрних підприємств, які вирощують велику рогату худобу, переробних підприємств, що в свою чергу сприяє стабільному забезпеченню населення м'ясними і молочними продуктами [32].

При цьому скотарський підкомплекс України вирішує таких два важливих завдання народногосподарського комплексу:

- ❖ виробництво м'яса як високобілкового продукту, а також молока відповідної жирності;
- ❖ забезпечення зайнятості населення в сільських регіонах.

П. С. Березівський зауважує, що скорочення виробництва продукції скотарства, одночасно виступає причиною та наслідком поганого функціонування усієї продуктової вертикалі, що полягає у значному скороченні відгодівельного поголів'я та в свою чергу недозавантаженні переробних потужностей. Це у свою чергу призводить не тільки до гіршого споживання населенням продукції скотарства, а і до скорочення її виробництва у галузях агропромислового комплексу, які забезпечують дану продуктову вертикаль потрібними матеріально-технічними ресурсами. Структурна побудова цієї

вертикалі є обов'язковою передумовою вирішення проблем, що стосуються міжгалузевої інтеграції [13].

Скотарський підкомплекс є найважливішою складовою агропромислового комплексу та одним з найзначніших сегментів агропродовольчого ринку як за своєю місткістю, так і за кількістю учасників. Особливість ринку скотарства полягає не тільки у значних обсягах виробництва і споживання цих продуктів, а й їх важливістю як головного джерела білків тваринного походження для раціону людини [32].

Головними причинами кризи у скотарському підкомплексі на даний час є:

- ✓ загальний кризовий стан економіки України;
- ✓ зростання матеріальних та трудових витрат на виробництво продукції скотарства;
- ✓ диспаритет цін на сільськогосподарську та промислову продукцію;
- ✓ відсутність чітко зважених заходів зі сторони держави для регулювання процесу реалізації продукції скотарства, що перш за все проявилось у відмові від державного замовлення та державних закупівель;
- ✓ відсутність цивілізованого ринку збуту продукції скотарства;
- ✓ правова незахищеність сільськогосподарських товаровиробників;
- ✓ відсутність чіткого регулювання взаємовідносин між тваринницькими господарствами і переробними підприємствами.

Цікавими є думки Р. В. Логоша, який відмічає, що головними причинами скорочення виробництва продукції скотарства є:

- ❖ відсутність мотивації для виробників продукції;
- ❖ неоправдано очікуваний рівень цін та доходів, як результат виробництва та реалізації продукції скотарства;
- ❖ низький рівень державної підтримки виробників продукції;
- ❖ складний процес сертифікації продукції скотарства, виробленої на експорт [26].

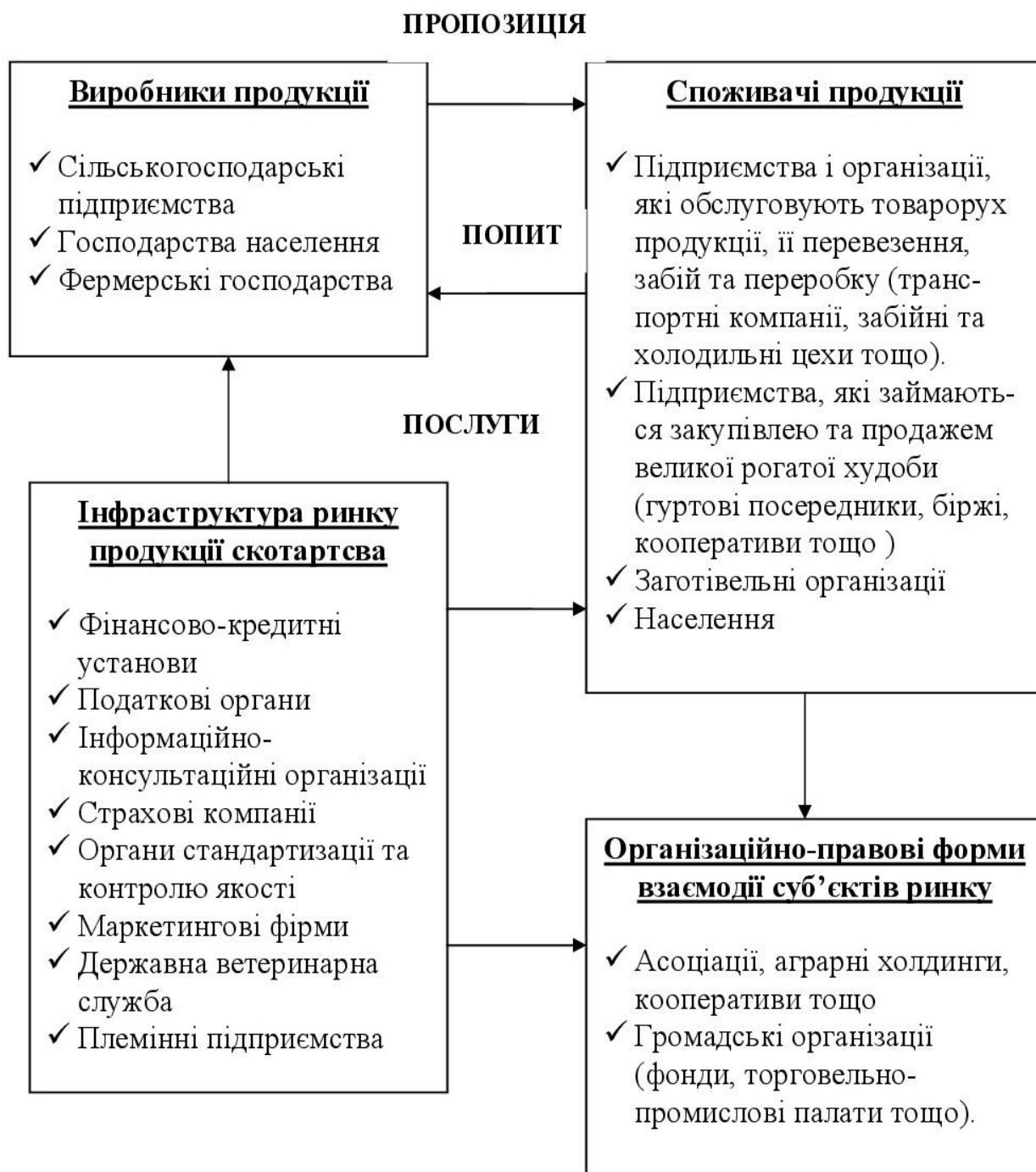


Рис. 3.1. Економіко-організаційне забезпечення функціонування галузі скотарства на перспективу

Організаційну структуру скотарства складає сукупність усіх суб'єктів діяльності, а саме тих, які виробляють, здійснюють забій, переробку ВРХ, виробництво м'ясних та молочних продуктів із сировини, реалізують посередникам та кінцевим споживачам (рис.3.1).

Формування організаційної структури відбувається на двох рівнях:

- ❖ первинний ринок – сфера грошово-товарних відносин, у результаті яких господарства продають вирощену худобу переробним підприємствам. Його структура визначає напрями та степінь розвитку ринку яловичини та молока;
- ❖ вторинний ринок – сфера, де посередники, які стали власниками худоби на первинному ринку, виступають продавцями, а покупцями – переробні підприємства чи посередницькі структури.

На практиці між ними немає чіткої межі, оскільки у кожному рівні первинного ринку є свої специфічні та загальні учасники вторинного ринку.

Однією із головних проблем, яка постає перед скотарським підкомплексом є зниження збитковості виробництва продукції. Особливо складна ситуація виникає при вирощуванні поголів'я великої рогатої худоби. Саме тут виникає потреба суттєвих капітальних витрат, необхідних для відновлення та організації виробництва. Сюди слід віднести відновлення племінного та товарного стада, ремонт будівель, техніки, обладнання. Враховуючи постійне зростання цін на продукцію скотарства на світових ринках, а також збільшення споживання м'ясних та молочних продуктів у іноземних країнах, виробництво цього виду може стати одним із найбільш прибуткових секторів економіки нашої країни. Проте, у багатьох господарствах значно скоротилося виробництво м'яса та молока за останні роки, що пов'язано із скороченням поголів'я, поганою селекційно-племінною роботою, нераціональною ціновою політикою тощо. За умови тісної співпраці державних структур із аграрними та переробними підприємствами можливо вирішити дане питання протягом декількох років [29, 39].

**Переваги, ризики та шляхи мінімізації ризиків моделі розвитку галузі  
скотарства у Львівській області**

<b>Переваги</b>	<b>Ризики</b>	<b>Шляхи зниження ризиків</b>
<p><b>Для галузі:</b></p> <ul style="list-style-type: none"> <li>1) прискорення процесу відродження скотарства за рахунок залучення приватних інвестицій;</li> <li>2) нижча собівартість і вища конкурентоспроможність продукції за рахунок: <ul style="list-style-type: none"> <li>– економії на масштабі;</li> <li>– інтенсивних технологій;</li> <li>– високопродуктивного стада;</li> <li>– сучасних методів організації виробництва та збуту;</li> <li>– кращого доступу до фінансових ресурсів;</li> <li>– використання кваліфікованих спеціалістів;</li> <li>– вертикальної інтеграції;</li> <li>– кращого доступу до ринків збуту;</li> <li>– впровадження систем управління якістю.</li> </ul> </li> </ul> <p><b>Для суспільства:</b></p> <ul style="list-style-type: none"> <li>– цінова доступність продукції для населення;</li> <li>– створення потенціалу для нарощування експорту;</li> <li>– зменшення залежності від імпорту продукції скотарства;</li> <li>– створення робочих місць у сільській місцевості.</li> </ul>	<p><b>Для людини:</b></p> <ul style="list-style-type: none"> <li>– скупчення тварин сприяє поширенню інфекційних хвороб;</li> <li>– використання великої кількості антибіотиків знижує якість продукції.</li> </ul> <p><b>Екологічні:</b></p> <ul style="list-style-type: none"> <li>– критичний рівень забруднення ґрунтів, ґрунтових вод та екосистеми в цілому.</li> </ul> <p><b>Економічні для сільських громад:</b></p> <ul style="list-style-type: none"> <li>– втрата джерел доходів сільських домогосподарств через неможливість конкурувати з інтенсивними виробництвами;</li> <li>– зменшення можливостей місцевих бюджетів для підтримки розвитку соціальної інфраструктури внаслідок того, що великі агробізнесові структури, як правило, не є платниками податків до сільських і місцевих бюджетів.</li> </ul>	<p><b>Для здоров'я:</b></p> <ul style="list-style-type: none"> <li>– впровадження сучасних технологій, у тому числі у ветеринарній медицині.</li> </ul> <p><b>Екологічні:</b></p> <ul style="list-style-type: none"> <li>– розвиток технологій, які зменшують негативний вплив на водні та земельні ресурси;</li> <li>– регуляторні вимоги з боку державної та місцевої влади щодо нагромадження відходів виробництва та використання відходів скотарства для виробництва альтернативних джерел енергії та органічних добрив.</li> </ul> <p><b>Економічні:</b></p> <ul style="list-style-type: none"> <li>– впровадження механізмів взаємодії з іншими формами господарювання;</li> <li>– продаж телиць репродуктивного віку та нетелей сільгосппідприємствам та для подальшого розведення племінної худоби або отримання високопродуктивного м'ясного поголів'я ВРХ;</li> <li>– реалізація телят господарствами населення до комплексів інтенсивної відгодівлі на вигідних умовах;</li> <li>– впровадження системи виробничих контрактів співпраці між комплексами та господарствами населення.</li> </ul>

Аналіз переваг, ризиків та шляхів мінімізації ризиків індустріальної моделі розвитку м'ясного скотарства детально наведені в табл. 3.1.

Теперішній стан розвитку виробничих відносин у скотарському підкомплексі потребує розробки нових механізмів та підходів, які б дозволили підвищити ефективність виробництва продукції скотарства, впровадити цілком нову модель функціонування даного сектора, створити сприятливі інвестиційні умови та забезпечити її конкурентоспроможність на внутрішньому та зовнішньому ринках, і, як результат забезпечити населення якісною продукцією за раціональних норм споживання.

Пріоритетом прискореного розвитку скотарства є виготовлення широкого асортименту продукції високої якості із максимально можливим терміном зберігання. Досягнення цієї мети, дозволить розв'язувати соціально-економічні питання як на регіональному, так і державному рівнях. Зокрема, сюди можна включити:

- задоволення попиту споживачів у продукції скотарства;
- розширення ринків збуту м'ясної та молочної продукції;
- створення запасів продовольства;
- поглиблення територіального поділу праці;
- формування оптимального режиму роботи усіх складових технологічного процесу інтегрованого виробництва продукції скотарства.

Цьому усьому мало б сприяти впровадження і функціонування комплексної системи управління якістю та конкурентоспроможністю продукції скотарства. При цьому головним завданням скотарського підкомплексу України виступає забезпечення внутрішньої потреби і її продукції виключно за рахунок нарощування обсягів внутрішнього виробництва та повної відмови від імпорту м'яса та молока для внутрішніх потреб. Формування такого конкурентоспроможного середовища у скотарстві України можливе виключно за таких умов:

- ✓ підвищення ефективності виробництва за рахунок зниження собівартості продукції;

- ✓ модернізація процесу виробництва продукції скотарства;
- ✓ пошук альтернативних джерел кредитування та фінансування даної галузі;
- ✓ налагодження взаємовідносин між виробниками та переробниками сировини;
- ✓ протекціоністська державна політика;
- ✓ встановлення єдиних “правил гри” для усіх учасників на ринку продукції скотарства.

На сьогодні, вітчизняний ринок продукції скотарства є достатньо насиченим та характеризується широким діапазоном господарств різної величини та спеціалізації та асортиментом продукції. Умови господарювання є орієнтованими на одержання економічної вигоди від вкладення грошових коштів у сучасні технології, техніку, обладнання та інноваційні розробки. Обмеженість фінансових та матеріальних ресурсів потребує досить жорстких умов оцінювання можливої економічної ефективності від нововведень та доцільності їх здійснення. Застосування в даному випадку традиційних методів господарювання, застосування витратних застарілих технологій, техніки та обладнання, неефективних форм організації праці не дозволяють одержувати конкурентоспроможну продукцію [9, 27].

На сьогодні скотарський підкомплекс потребує змін у підходах до вирішення наявних проблем, а також розробку та впровадження нової моделі ефективного функціонування галузі, яка дозволить у досить короткий термін стабілізувати виробництво та покращити передумови її розвитку. Поряд із державними регуляторами заходами для стабілізації процесів в агропромисловому комплексі Львівської області, не менш важливе значення регіональної інтеграційної спрямованості процесів у скотарському підкомплексі, що дозволить підвищити ефективність виробництва. Ефективність характеризується такими кінцевими результатами виробництва як чистий дохід, рівень рентабельності, термін окупності інвестицій. Вона залежить від таких двох основних чинників:

- ✓ зовнішні, до яких включають попит на продукцію, її реалізаційна ціна, економічна політика держави щодо підтримки вітчизняного виробництва продукції скотарства за допомогою системи доплат, страхування, пільгового оподаткування, фіксованих цін на спожиті ресурси галузі;
- ✓ внутрішніх, до яких відносять використання результатів науково-технічного прогресу, зокрема, генетичного потенціалу порід тварин, підвищення кваліфікації персоналу, вдосконалення управлінських процесів, системи годівлі тощо. Як ми бачимо, для продовольчої безпеки України скотарський підкомплекс є надзвичайно важливим, метою функціонування якого є зростання об'єму виробництва продукції високої якості, її переробки та реалізації за мінімальних витрат грошей та трудових ресурсів.

Особливістю у забезпеченні країни продовольством є задоволення потреб у тваринницькій продукції, з якої визначне місце належить галузі скотарства. Проте, через незначну підтримку їх розвитку з боку держави, низький рівень цін на продукцію, фізично та моральні застарілі технології, що використовуються більшістю сільськогосподарських підприємств вони є досить занедбаними або практично відсутніми [20].

За роки незалежності у Львівській області значно скоротилося споживання основних продуктів харчування, особливо це стосується м'ясних та молочних продуктів, споживання яких зменшилося більше ніж у півтора рази [42]. Слід врахувати, що формування попиту і пропозиції на аграрну продукцію відбувається виходячи із стандартів харчування, національних традицій та бажання споживати здорову їжу високої якості [41]. У найближчий час на перший план перед тваринницькими галузями постає проблема забезпечення населення продукцією, виходячи з раціональних норм споживання. Галузь скотарства займає виняткове місце у вирішенні продовольчої проблеми України за рахунок економічних і біологічних переваг та доведення їх норм споживання до науковообґрунтованих.



## **3.2. Напрями державного регулювання галузі скотарства**

З огляду на місце і роль галузі скотарства у системі аграрного виробництва впливає доцільність утворення економічного механізму державної регулювання галузі, що буде охоплювати увесь спектр заходів впливу на економічні взаємовідносини, Скотарство України та, зокрема, Львівської області потребує принципово нових підходів інноваційного розвитку, що враховували би ринкові умови та національні інтереси. Виходячи з цього, для забезпечення постійного розвитку галузі формується економічний механізм, що базується на об'єднанні як державного регулювання, так і ринкового саморегулювання, балансу фінансово-кредитної а також цінової політик. Економічна стабільність країни за умов ринкових перетворень визначається її конкурентоспроможністю, а саме мається на увазі наявність конкурентоспроможних суб'єктів господарювання галузі скотарства. Їх стан залежить від реалізації потенціалу організаційно-економічного механізму зростання конкурентоспроможності галузі як сукупності методів і важелів управління ефективністю виробництва за врахування державної підтримки.

Організаційно-економічний механізм державної регулювання та підтримки скотарства виступає важливим компонентом сучасного державного регулювання агропромислового комплексу, яке формується за дотримання наступних принципів:

- ✓ фінансування програм розвитку;
- ✓ доступ усіх аграрних виробників до можливості одержання державних коштів;
- ✓ цільове використання державних коштів;
- ✓ розробка та виконання планових показників розвитку скотарства;
- ✓ оперативне реагування на негативні чинники впливу;
- ✓ адресність державної підтримки;
- ✓ відкритість процесів планування, розподілу та контролю державних коштів;

- ✓ врахування зональних, а також регіональних особливостей галузі під час надання державної допомоги.

Галузевий рівень передбачає вирішення наступних проблем:

- ✓ розробка основних принципів розвитку скотарства, та виходячи із них, заходів, які спрямовуються на забезпечення продовольчої безпеки України;
- ✓ регулювання фінансово-кредитно системи;
- ✓ досягнення паритету цін на продукцію сільського господарства та інших галузей;
- ✓ створення оптимального ресурсного потенціалу скотарства.

На регіональному рівні вирішуватися такі основні завдання:

- ✓ зростання прибутковості господарств;
- ✓ багатокладність організаційно-правових форм господарювання;
- ✓ дотримання антимонопольної політики;
- ✓ регулювання процесів виробництва і збуту продукції скотарства;
- ✓ розробка програми соціально-економічного розвитку сільських територій, залучення інвестицій та її ефективна реалізація;
- ✓ інформаційно-консультаційна діяльність.

Перспективний розвиток скотарства у Львівській області здійснюється за наступними напрямками:

- 1) переважання у обсягах виробництва продукції скотарства господарств населення, що відбувається на даний час. Він є найменш затратним для реалізації, але водночас відбувається збереження екстенсивного виробництва, яке ґрунтується на використанні ручної праці та відсутності можливостей залучення інтенсивних передових технологій. Це в свою чергу, обов'язково, приведе до скорочення обсягів виробництва продукції, зниження її конкурентоспроможності як на внутрішньому, так і зовнішньому ринку, чому сприяє низька якість продукції. Це посилює залежність країни від імпорту продукції і сировини для харчової і легкої промисловостей.

- 2) забезпечення населення продукцією скотарства через її імпорт сумнівної якості, що приводить у результаті до припинення її вітчизняного виробництва, що викликає залежність внутрішнього ринку від її імпорту.
- 3) концентрація державних коштів і ресурсів на пріоритетних напрямках розвитку галузі скотарства, як результат створення ефективної фінансово-кредитної, цінової та бюджетної політик, що орієнтуються на середнє- та крупне товарне виробництво. За цього варіанту держава має стимулювати покращання якості продукції у господарствах, умов вирощування поголів'я ВРХ та, як результат, зростання ефективності виробництва [21].

Отже, як ми бачимо, найраціональнішим напрямком розвитку скотарства у Львівській області є третій напрям, що дозволить утворити сприятливе інвестиційне середовище, використовувати сучасні інноваційні технології у виробництві, покращити її якість та безпеку. На основі цього можна досягнути стабільності функціонування галузі скотарства, що дозволяє оптимізувати насичення внутрішнього ринку продукцією внутрішнього виробництва та сформувати її експортний потенціал та забезпечити продовольчу безпеку країни.

Для підвищення ефективності державної системи підтримки скотарства на перспективу потрібно визначити ряд стратегічних пріоритетів державного регулювання, що повинні сприяти зростанню конкурентоспроможності галузі. В цьому напрямі слід застосовувати сукупність таких наступних заходів:

- 1) законодавче забезпечення розвитку скотарства із обов'язковим дотриманням антимонопольного законодавства;
- 2) організаційне забезпечення державного регулювання галузі скотарства включає наступні заходи:
  - створення інфраструктури ринку через формування заготівельно-збутових господарств, оптових ринків та аукціонів;
  - оперативне інформаційне забезпечення усіх ринкових суб'єктів;
  - забезпечення фінансового стимулювання трансформації тваринницьких підприємств відповідно до чинного законодавства;

- розробка механізму захисту вітчизняного товаровиробника та підвищення частки вітчизняного продукту у загальному обсязі споживання продукції скотарства;
- фінансування навчально-пізнавальних заходів, видання і поширення спеціалізованої та інформаційної літератури із застосування новітніх технологій та наукових досягнень у скотарстві;
- гарантія безпеки та якості продукції через стимулювання розвитку органічного виробництва, формування мережі акредитованих лабораторій оцінки її якості і безпечності;
- посилення державного контролю за дотриманням санітарних і ветеринарних вимог до виробництва та зберігання продукції;
- інвентаризація матеріально-технічної бази тваринницьких комплексів вирощування поголів'я великої рогатої худоби;
- ведення Реєстру суб'єктів господарювання у галузі тваринництва, максимальне спрощення порядку погодження проектної документації, отримання дозволу та розробка технологічних нормативів і типових проектів реконструкції та будівництва ферм;
- розробка та фінансування державних цільових програм;
- часткова компенсація державою вартості закупленого молодняка та придбаної техніки, технологій, обладнання, будівництва тощо.

3) економічне забезпечення розвитку скотарства включає такі заходи:

- покращання механізму державного цінового регулювання ринків продукції через використання економічних важелів;
- вдосконалення механізму стимулювання інвестицій у скотарство для оновлення технологічного обладнання, а також будівництва нових тваринницьких комплексів, закупівлі племінного;
- підвищення середньодобових приростів великої рогатої худоби;
- використання інструментів лізингу із подальшим компенсуванням частини витрат на закупівлю племінної, технологічного обладнання, реконструкцію приміщень тощо;

- пільговий режим кредитування та зменшення відсоткової ставки відсотків банків, зниження ввізного мита на поголів'я племінної та товарної худоби.
- 4) фінансовим забезпеченням розвитку скотарства передбачено такі заходи:
- здешевлення кредитів комерційних банків аграрним товаровиробникам, в тому числі за рахунок компенсації частини відсоткової ставки за кредит. Розмір компенсації вартості будівництва чи реконструкції затверджується Міністерством аграрної політики і продовольства, виходячи з обсягів бюджетного фінансування, але не більше 50 % (без врахування ПДВ) від понесених витрат;
  - створення кредитних спілок для пільгового кредитування господарств під заставу племінного чи товарного поголів'я ВРХ з метою залучення додаткових фінансових ресурсів;
  - здійснення державних інтервенційних закупівель поголів'я ВРХ та продукції скотарства;
  - бюджетна підтримка господарств різних організаційно-правових форм господарювання з дотриманням встановлених вимог. Бюджетна дотація надається сільськогосподарським підприємствам за вирощений та реалізований, у тому числі через товарні біржі та аукціони, переробним підприємствам молодняк ВРХ. Бюджетна дотація виплачується Аграрним фондом згідно порядку, визначеного Кабінетом Міністрів України;

За умов обмеження державної підтримки скотарства надзвичайно актуальним постає питання зростання субсидіювання товаровиробників і підвищення ефективності галузі. Дослідження наявної практики субсидіювання виробників продукції скотарства дозволить розробляти теоретико-методологічні положення, направлені на ефективне використання коштів. При наданні прямої бюджетної підтримки скотарству пропонується переходити до багато компонентного субсидіювання виробників. Першим компонентом субсидії передбачається перерахування на розрахункові рахунки виробників коштів, якими вони зможуть самі розпоряджатися, наприклад здійснення

оплати праці, реінвестиції та залучення оборотних коштів у виробництво. Друга компонента характеризується безготівковою цільовою субсидією, перерахування якої здійснюється на спеціально відкритий рахунок виробника [20]. Господарство розпоряджається коштами з рахунку виключно для наступних операцій:

- ❖ закупівля племінної худоби для відтворення основного стада;
- ❖ сплата кредитів та відсотків по них;
- ❖ підготовка чи перепідготовка працівників;
- ❖ будівництво, реконструкція чи ремонт основних засобів;
- ❖ фінансування наукових досліджень підвищення ефективності господарської діяльності.

Сильними сторонами другої компоненти державної субсидії виступають:

- ❖ цільове використання та контроль за розпорядженням наданої державними органами субсидії;
- ❖ концентрація фінансових ресурсів на найбільш пріоритетних цілях розвитку галузі;
- ❖ відносна самостійність можливостей виробника та вирішення нагальних проблем господарської діяльності.

Підсилення економічно обґрунтованого державного регулювання скотарства повинно визначити процес використання другої компоненти, що мав би забезпечити максимальний корисний ефект галузі. Тому, в даному випадку, доцільно встановлювати у відсотках до суми другої компоненти норматив використання коштів для купівлі вітчизняної продукції. Даний розподіл коштів гарантуватиме попит зі сторони галузі скотарства на продукцію інших вітчизняних галузей, що дозволить нарощувати власні потужності, розвивати суміжні галузі та сприяти їх розвитку.

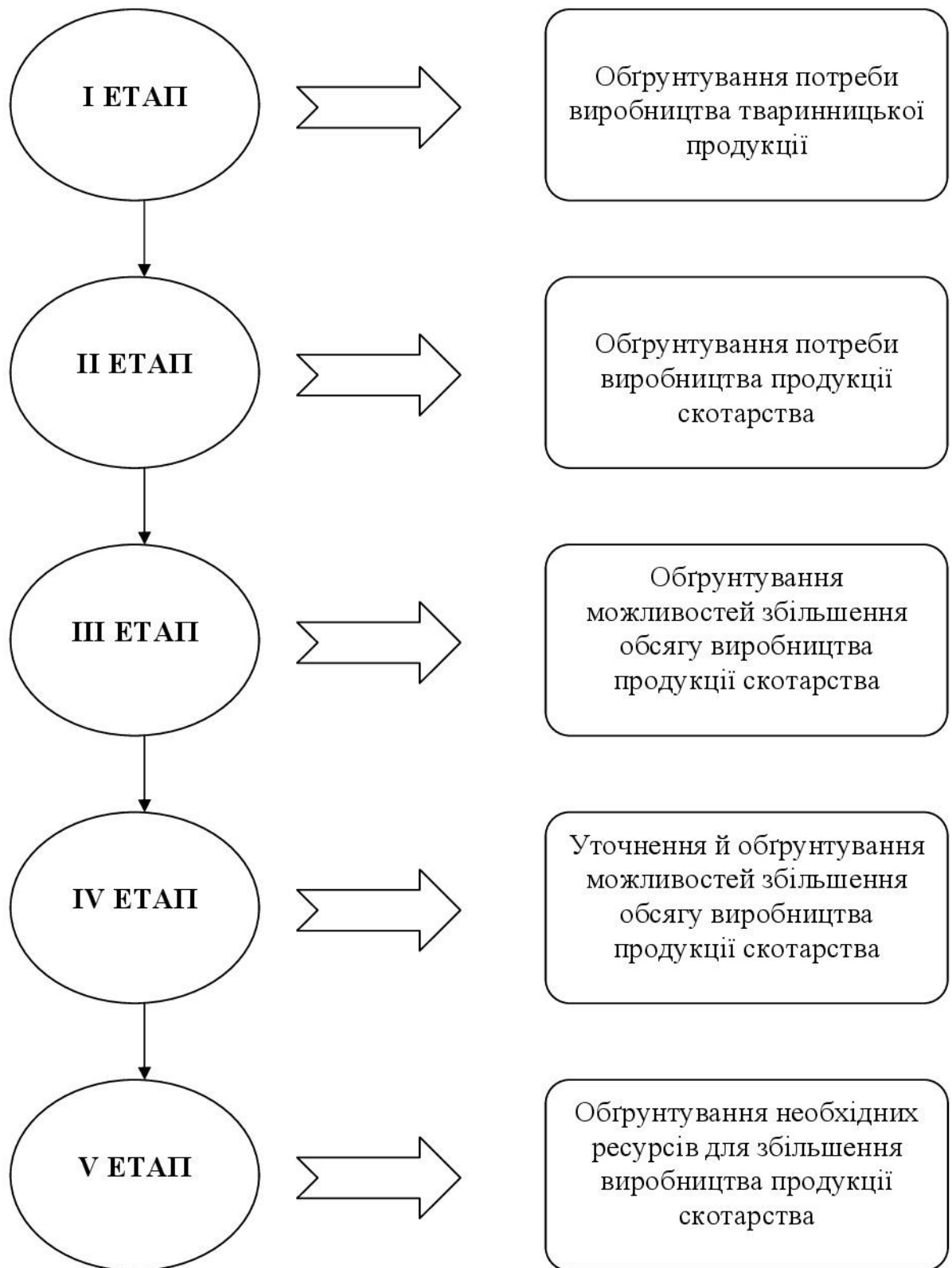


Рис. 3.2. Етапи планування у визначенні розмірів бюджетного фінансування скотарства

Важливою складовою функціонування державної підтримки скотарства повинен стати процес планування розміру державних дотацій. Він має бути тісно зв'язаний із нормативами витрат, результатами виробництва та сприяти раціональному споживанню продукції. Економічно обумовленим є підхід до встановлення обсягу бюджетного фінансування відповідно до потрібного обсягу сільськогосподарського виробництва і забезпечення населення продукцією (згідно норм споживчого кошика продуктів харчування).

Планування потреб скотарства у бюджетних коштах проходить наступні взаємопов'язані етапи (рис. 3.2). Для кожного з перших чотирьох етапах обчислюється необхідність у основних ресурсах. Розраховується потреба у техніці та обладнанні, паливо-мастильних матеріалах, виробничо-технічних спорудах, кормах, фінансуванні покращання стада ВРХ, потреба у кваліфікованих працівниках та інших напрямках. Аналогічні обрахунки здійснюють і для обслуговуючих підприємств, із обов'язковим плануванням потужностей для переробки сировини. Порівняльний аналіз варіантів розвитку скотарства дозволить встановити реальні можливості зростання виробництва продукції та сировини на плановий період.

Чітка державна політика повинна спрямовуватися на розвиток виробництва продукції скотарства та адаптуватись до змін ринкової кон'юнктури та забезпечувати зростання діяльності. Одним з основних завдань державного регулювання виступає ефективна взаємодія різноманітних організаційно-правових форм господарств та оптимальних темпів їх розвитку, що підвищить конкурентоспроможність продукції через покращання її якості, скорочення виробничих витрат на виробництво із використанням сучасного технічного забезпечення [20, 21].

Державні органи повинні безпосередньо брати участь у підтримці розвитку галузі скотарства. У сьогоднішніх реаліях галузі скотарства потрібна значна державна підтримка, але це має бути не проста формальна розробка цільових програм розвитку, а реальна поадресна допомога і саме на її реалізацію повинна спрямовуватися державна аграрна політика.



### **3.3. Резерви підвищення економічної ефективності виробництва продукції скотарства**

Головними чинниками забезпечення зростання рентабельності продукції скотарства у господарстві будь-якої організаційно-правової форми, є зростання продуктивності ВРХ та скорочення матеріально-грошових затрат на 1 голову. З понад усіх чинників, що впливають на рівень продуктивності, найважливішим є годівля (складає близько 50 – 60 %), зростання якої може відбуватися за рахунок впровадження прогресивних технологій виробництва кормів та нових раціональних форм організації праці. Повноцінність системи годівлі потребує не тільки необхідної кількості та збалансованого за поживністю раціону, але і економічно обґрунтованого типу годівлі. Кожному виду тварин відповідає конкретний тип годівлі, який виступає співвідношенням різноманітних видів кормів у раціоні. В залежності від зональності виділяють такі корми як концентратні, силосні, силосно-коренеплодні, силосно-сінні, силосно-сінажні, силосно-сінажно-концентратні тощо. Із розширенням раціону та, особливо із зростанням у ньому кількості дорогих комбікормів, собівартість кормової одиниці значно зростає, проте це здорожчання, впливає позитивно на продуктивність тварин. Тому їх вартість сповна окупиться додатково виробленою продукцією [8]. Інші важливі чинники впливу на ефективність включають раціональну систему відтворення стада, вдосконалення його породного складу та ліквідацію яловості корів. Через яловість корів, їх продуктивність може знижуватися на 30 – 35 %. Науковими дослідженнями доведено, що через зростання виходу телят на 100 корів із 80 голів до 90, продуктивність стада зростатиме на 10 %. Яловість корів допустимо знижувати через покращання племінної роботи, догляду за тваринами та вдосконалення раціональної годівлі. Недоцільним є утримання корів віком старше 10 років через зниження їх молочної продуктивності.

Слід запроваджувати нові конструкторсько-технологічні рішення, що ґрунтуються на таких складових як: генетичний потенціал тварин, годівлю, кормову базу, технології утримання, фінансове забезпечення. Інтенсифікація

виробництва. У сільськогосподарських підприємствах Львівської області відбувається постійний процес підвищення продуктивності сільськогосподарських тварин через застосування біотехнологічних методів формування племінного матеріалу та генотипів тварин. Українськими біотехнологами удосконалюються та розробляються альтернативні, дешевші, але від того не менш ефективні методи сучасної біотехнології. Крайні досягнення генетичної інженерії доводять суттєві потенційні біотехнологічні можливості розмноження високопродуктивних тварин та одержання від них достатньої кількості екологічно безпечних продуктів. Для комплектації основного стада слід закупляти тварин з високим генетичним потенціалом, які можуть використовуватись для промислового виробництва молока, та ті, що мають високопродуктивні м'ясні якості [10, 25, 34].

Суттєвим напрямком зростання економічної ефективності скотарства є запровадження комплексної механізації та автоматизації усіх виробничих процесів, в процесі якої відбувається заміна ручної праці машинною, що підвищуватиме продуктивність та знижуватиме собівартість продукції. Це дозволить приймати оптимальні рішення для покращання продуктивності тварин за розробленими алгоритмами, на якісно новому рівні через використання науково-обґрунтованих методів управління та прогнозування селекційних і виробничих процесів [33, 39, 40]. У своїй господарській діяльності переважна більшість підприємств використовує вітчизняні техніку та технології, що іноді значно поступаються закордонній. Але з іншого боку, використання іноземного обладнання, перешкоджає науково-технічному прогресу галузі машинобудування України.

На українському ринку продукції скотарства за останній час, спостерігаються значні кризові явища, головною причиною яких є недостатня прозорість торговельних операцій. Стабілізація ринкових цін сприятиме покращанню кредитних відносин між товаровиробниками та банківськими установами, оскільки своєчасне залучення кредитів у виробничий процес застрахує його від ризику спаду або припинення виробництва внаслідок

недостачі фінансових ресурсів. Для стабілізації кредитних відносин слід забезпечувати просте відтворення галузі внаслідок регулювання цін на продукцію та спрощення умов кредитування та встановлення пільгових відсоткових ставок.

До несприятливих факторів розвитку сільського господарства України входять:

- ✓ ринкові, до яких входить диспаритет цін на аграрну продукцію (в першу чергу на продукцію скотарства) та промислову продукцію і енергоносії, який з останні роки має значну тенденцію до зростання;
- ✓ макроекономічні, що включають погіршення конкуренції вітчизняних виробників продукції скотарства на ринку через зростання її імпорту;
- ✓ фінансово-економічні, а саме, недостатня сума бюджетних коштів, спрямованих на підтримку розвитку сільського господарства та сільських територій;
- ✓ управлінські, включаючи відсутність довгострокових стратегій розвитку економіки та аграрного сектора України.

Стан тваринництва є суттєвим індикатором соціально-економічного розвитку національної економіки, важливим джерелом формування продовольчих ресурсів, що сприяє створенню потенціалу та умов її розширеного відтворення. Скотарство як одна з головних галузей тваринництва забезпечує населення продукцією, а підприємства харчової промисловості сировиною.

Частка сільського господарства у структурі національної економіки не лише показує рівень його розвитку, а й конкретну тенденцію закономірностей розміщення, наявність відповідних природно-економічних умов та основних суспільних потреб у продовольчому забезпеченні. Підвищити ефективність виробництва продукції скотарства можливо через розробку та виконання національної програми розвитку і стабілізації скотарського підкомплексу. Основними положеннями даної програми повинні бути розроблені на основі прийнятих законодавчих актів, що стосуються розвитку як сільського

господарства в цілому, так і галузі, зокрема. При розробці даної програми слід робити планові розрахунки зростання обсягів виробництва продукції скотарства за рахунок зростання чисельності поголів'я та середньодобового приросту ваги. Швидкий розвиток скотарства насамперед спричинений потребою вирішення проблеми створення продовольчої безпеки та незалежності України, зокрема за рахунок скорочення імпорту продукції. Успішному досягненню даного завдання сприятимуть сприятливі природні умови, які дозволять виробляти за рахунок низьковитратних технологій продукцію високої якості, а також підвищення продуктивності тварин за рахунок покращання генофонду порід, які будуть чудово адаптовані до умов різних регіонів України. Тому формування ефективного виробництва продукції скотарства є першочерговим завданням для забезпечення стратегічного пріоритету національної продовольчої безпеки України. Науковцем Скидан О. В. зазначається, що головним пріоритетом розвитку аграрної політики повинна виступати продовольча безпека держави, а решта усіх завдань мають розглядатися складовими вказаного пріоритету. Для вирішення даної проблеми необхідно розробляти нову державну аграрну політику, що визначатиме стратегічні завдання розвитку аграрної сфери України поряд з одночасним розробленням механізму їх реалізації. Дана аграрна політика має носити системний характер функціонування, включаючи не лише аграрну сферу, а крім цього й питання безпеки та якості продукції, розвитку сільських територій та наукового забезпечення даних процесів [36].

Пріоритетними напрямками розвитку скотарства та підвищення його ефективності є:

- ❖ здійснення державної підтримки розвитку скотарства;
- ❖ вдосконалення породного складу тварин;
- ❖ використання інноваційно-інтенсивних технологій;
- ❖ формування ринку продукції скотарства;
- ❖ удосконалення системи ціноутворення на продукцію скотарства;
- ❖ спрощення системи оподаткування.

Таблиця 3.2

**Напрями підвищення економічної ефективності виробництва  
продукції скотарства сільськогосподарськими підприємствами  
Львівської області на перспективу**

<b>Напрями</b>	<b>Обґрунтування</b>
<b>1</b>	<b>2</b>
Забезпечення безбиткового виробництва високо якісної продукції скотарства аграрними підприємствами	Запровадження державного механізму забезпечення безбиткового виробництва продукції
	Забезпечення контролю за цінами та показниками безпеки імпортованої продукції
	Заохочення експорту продукції скотарства
	Сприяння зростанню попиту на молочні продукти на внутрішньому ринку
Розвиток високотоварного спеціалізованого виробництва молочної та м'ясної продукції	Розширення доступності середньострокових і довгострокових кредитів на модернізацію тваринницьких комплексів
	Здійснення часткового відшкодування вартості будівництва та реконструкції ферм та рівного доступу підприємств до програм державної підтримки
	Запровадження планування державного фінансування з даних програм
	Спрощення дозвільного механізму на тваринницькі проекти
	Запровадження державних інвестицій у будівництво виробничої інфраструктури для тваринницьких комплексів або часткова компенсація їх вартості
	Запровадження реалізації інвестиційних проектів у галузі скотарства
Створення ефективної системи селекції у скотарстві	Приведення вітчизняної системи селекції у тваринництві у відповідність до міжнародних стандартів
	Пріоритетність використання бюджетних коштів на підтримку селекції
	Створення і функціонування єдиної системи обліку у тваринництві
	Формування централізованої інформаційної бази з племінної справи
	Підвищення ефективності використання в селекції кращих вітчизняних та іноземних генетичних ресурсів

1	2
Розвиток державних господарств як ресурсної бази та інноваційного забезпечення скотарства	Створення зональних показово-навчальних підприємств із сучасним високотехнологічним виробництвом молока в різних природно-кліматичних зонах України
	Створення на базі державних підприємств майнових комплексів з можливістю подальшої їх передачі у лізинг
Розвиток фермерських господарств та господарств населення	Запровадження механізму часткової компенсації понесених витрат
	Розробка проектів кредитування фермерських господарств та господарств населення
	Застосувати механізму компенсації відсоткових ставок для фермерських господарств та господарств населення
	Створення і функціонування сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів
Створення раціональної кормової бази та розвиток кормовиробництва	Розробка галузевої програми виробництва комбикормів з урахуванням необхідності зменшення в них зернових компонентів і підвищення частки продуктів переробки
	Забезпечення механізму прямих платежів на 1 га сільськогосподарських угідь з урахуванням виробництва багаторічних трав та збереження родючості ґрунтів
	Використання концентрованих кормів тільки у вигляді повноцінних комбикормів
	Відновлення системи насінництва кормових культур
	Створення мережі контрольо-вимірвальних лабораторій з визначення якості кормів
Техніко-технологічне переоснащення галузі скотарства	Проведення маркетингових досліджень з уточнення необхідної кількості техніко-технологічного обладнання для ферм
	Визначення переліку основних промислових підприємств, необхідних для комплектування ферм технологічним обладнанням
	Впровадження фінансового лізингу сільськогосподарської техніки, технологічного устаткування та обладнання для ферм
	Розвиток інфраструктури технічного сервісу обладнання
Вдосконалення системи контролю за якістю та безпекою продукції	Удосконалення нормативної бази та механізму здійснення державного контролю за якістю продукції та дотриманням ветеринарних і санітарних вимог при утриманні тварин і виробництві продукції
	Створення умов для контролю за якістю продовольчої сировини та харчових продуктів

Напрями підвищення економічної ефективності виробництва продукції скотарства сільськогосподарськими підприємствами на перспективу (табл. 3.2), мають формуватися, виходячи із механізмів, апробованих у країнах Європейської спільноти.

Отже, метою стратегії підвищення ефективності виробництва продукції скотарства Львівської області на перспективу є формування стабільного ефективного виробництва якісної продукції, яка буде гарантувати продовольчу безпеку, насичення ринку м'ясними та молочними продуктами харчування, що будуть доступні для усіх верств населення та забезпечувати інші галузі сировиною. Для реалізації цього необхідно: зменшити імпорт скотарської продукції за поступового зростання споживання норм харчування на душу населення та раціонально використовувати фінансово-економічні та організаційно-технологічні умови з метою підвищення ефективності виробництва продукції скотарства та одночасно підвищити рівень зайнятості на сільських територіях.

На нашу думку, обґрунтування стратегії підвищення ефективності виробництва продукції скотарства слід здійснювати у наступній послідовності:

- 1) моніторинг особливостей економічних регіонів і зон, а також окремих сільськогосподарських підприємств із найсприятливішим на сьогодні ресурсним забезпеченням для ефективного ведення господарської діяльності;
- 2) розробка економічного механізму підвищення ефективності через отримання рівновеликого прибутку як виробниками, так і переробними підприємствами на одиницю вкладень;
- 3) розробка державної програми розвитку скотарства для комплексного вирішення організаційних питань створення культурних та покращання природних пасовищ, забезпечення добривами та технікою, наукової стандартизації усіх технологічних складових організації виробництва та переробки продукції;
- 4) формування та реалізація інноваційно-інвестиційних програм розвитку галузі скотарства;

5) встановлення необхідних обсягів виробництва продукції скотарства для гарантії продовольчої безпеки та нарощування експортного потенціалу як Львівської області, так і України в цілому.

Повна реалізація усіх перерахованих заходів повинна забезпечити підвищення ефективності виробництва продукції скотарства у сільськогосподарських підприємствах Львівської області за умови наявності необхідних фінансових, матеріальних, земельних, трудових та інших ресурсів [46]. З метою забезпечення реалізації цієї стратегії необхідно:

- сприяти відродженню, стабілізації й подальшому нарощуванню поголів'я великої рогатої худоби усіма суб'єктами господарювання;
- формувати науковообґрунтовані, оптимальні за розмірами угіддя і ресурсним потенціалом різні сільськогосподарські структури і тваринницькі комплекси;
- підвищувати рівень концентрації, спеціалізації та інтенсифікації, виробництва й тваринницьких комплексів;
- підвищувати продуктивність худоби з допомогою раціонального використання кормів, інтенсифікації племінних якостей тварин, запровадження ефективних технологій виробництва у сільськогосподарських підприємствах;
- підтримувати суб'єктів господарювання через запровадження механізму здешевлення кредитів і фінансових позик з бюджетних коштів;
- фінансувати програми розвитку та підтримки аграрних товаровиробників;
- розвинути систему сільськогосподарської кооперації для вдосконалення виробничих відносин та запобігання безробіттю працездатного населення;
- розробити механізми ціноутворення для фінансового стимулювання нарощування виробництва якісної продукції скотарства;
- розширити інфраструктуру аграрних ринків продукції скотарства;
- сприяти захисту внутрішнього ринку продукції від неякісної продукції та недобросовісної конкуренції.



## 4. ОХОРОНА ПРАЦІ ТА БЕЗПЕКА У НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЯХ

### 4.1. Аналіз стану охорони праці

Важливу роль в безпечній організації праці на виробництві та в сільському господарстві відіграє охорона праці. НТП створює кращі умови праці, полегшує роботу, пришвидшує виконання задач, проте в той же самий час підвищує ступінь та кількість травматизму на виробництві. Поліпшення умов праці є важливою соціальною та економічною проблемами, які вимагають теоретичних та практичних знань в сфері охорони праці [18].

За приклад візьмемо стан охорони праці у приватній агрофірмі “Білий Стік” Сокальського району Львівської області, де відповідальність за організацію роботи по охороні праці несе керівництво. Контроль щодо запобігання травматизму здійснює інженер по техніці безпеки. Головний інженер несе відповідальність за стан і дотримання правил техніки безпеки.

Уся методична та профілактична робота по охороні праці здійснюється згідно з наступними Законами України: "Про охорону праці", "Про забезпечення санітарного та епідеміологічного благополуччя населення", "Про пожежну безпеку" та "Положення про роботу по охороні праці і техніці безпеки на підприємствах, організаціях і сільськогосподарських підприємствах".

Розглянувши умови праці та наявний стан техніки безпеки, можемо визначити наступні окремі недоліки:

- погана забезпеченість спецодягом та засобами індивідуального захисту робітників;
- в приміщеннях високий вміст пилу у повітрі;
- відсутність спеціально відведеного місця для зберігання сільськогосподарської техніки;

– незадовільна робота системи опалення та вентиляції на фермах та у приміщеннях.

У підприємстві в основному дотримані вимоги до пожежної безпеки, але ще бракує попереджувальних надписів на дуже небезпечних місцях роботи.

Відмітимо, що трохи мало уваги приділено агітаційній роботі з охорони праці. Ведеться журнал реєстрації інструктажу по техніці безпеки, куди вносять усі дані з проведення початкових та періодичних інструктажів. Отже, як ми бачимо, у загальному стан охорони праці у агрогосподарстві є задовільним, хоча дещо потребує покращання.

## **4.2. Планування заходів з покращання стану охорони праці та їх фінансування**

Покращання умов праці і збільшення кількості робочих місць потрібно оцінювати згідно нормативних вимог до травматизму. Як наслідок це призведе до зменшення кількості професійних захворювань, які пов'язані з умовами праці, що в свою чергу може зменшити плінність кадрів.

Тому найближчим часом планується проведення ряду заходів для покращання умов з охорон праці. Відповідно на них потрібні певні суми грошових коштів. Зрозуміло, що цієї кількості коштів, що будуть виділені на перспективу буде надзвичайно мало, проте це допоможе збільшити кількість засобів виробництва, які буде приведено у відповідність до вимог стандартів з безпеки праці. Це допоможе понизити рівень травматизму на виробництві та зменшити число випадків профзахворювань [28].

Тому потрібно здійснити заходи для покращання умов виробничої санітарії з дотриманням вимог до техніки безпеки.

Хімічний склад повітря для створення сприятливих умов праці має дуже важливе значення. Отже тому необхідно ефективно використання природного освітлення та систематичне проведення вологого прибирання приміщень.

Щодо попередження попадання шкідливих речовин у кабінку (тракторів чи комбайнів), то тут необхідно особливо надійно ущільнювати кабінку, зокрема з допомогою герметизації щілин під важелями управління.

Обладнання, необхідне для первинної переробки продукції чи приготування вологих мішанок, повинно бути обладнане механічними пристроями миття (водою чи мийними засобами).

Для запобігання пожежам здійснюється проведення пожежної профілактики, яка включатиме такі заходи:

- перевірка господарства і його підрозділів на дотримання правил пожежної безпеки раз на півроку;
- забезпечення засобами пожежогасіння (вогнегасники, відра, пісок і т.д.) плакатами та необхідною літературою робочих місць;
- здійснення пропаганди вирішення питань пожежної безпеки у вигляді лекцій, семінарів, виставок і т.п.

*Таблиця 4.1*

**Заходи та витрати коштів з покращання охорони праці у господарстві**

№	Зміст заходів	Вартість робіт, грн.	Строки виконання	Відпові- дальний
1.	Впровадження сучасних технологій вирощування сільськогосподарських культур	35120	03.2020 – 08.2020	Агроном
2.	Механізація окремих видів робіт	23410	03.2020 – 09.2020	Головни й інженер
3.	Оформлення виробничих приміщень та робочих місць	12570	03.2020 – 08.2020	Інженер з охорони праці
Використано коштів		71100	X	X

У табл. 4.1. показані запропоновані заходи з охорони праці та їх вартість впровадження. Вони дозволять суттєво зменшити кількість випадків захворювань працюючих та травматизму.

Джерелами фінансування заходів з поліпшення умов праці є власні кошти підприємства, що можуть виділятися з прибутку та резервного фонду господарства.

### **4.3. Економічна ефективність запланованих заходів з покращання охорони праці**

Результатом реалізації заходів з охорони праці є створення певного соціального ефекту, який виражається:

- 1) у підвищенні продуктивності праці, зростанні обсягу випущеної продукції за рахунок повного використання фонду робочого часу та основних виробничих фондів;
- 2) в зниженні матеріальних затрат через травматизм чи захворювання внаслідок зменшення оплати листків непрацездатності.

Щоб оцінити ефективність здійснених заходів з покращення умов охорони праці слід порівняти наслідки травматизму в грошовому виразі, а також затрати на ці заходи до і після їх впровадження.

Загальні матеріальні втрати внаслідок травматизму і захворювань можна визначити за формулою:

$$M_3 = P_T + P_D, \quad (4.1.)$$

де  $M_3$  – загальні матеріальні витрати, грн.;

$P_T$  – матеріальні наслідки через захворювання, пов'язані з несприятливими умовами праці, грн.

До головних елементів, які визначають матеріальні наслідки травматизму ( $P_T$ ), відносять:

- виплати за листками непрацездатності через травматизм, грн.. ( $P_1$ );
- вартість невиробленої продукції через нещасні випадки, грн. ( $P_2$ );
- інші матеріальні витрати, грн. ( $P_3$ ), а саме: затрати на утримання стаціонарних та лікування амбулаторних хворих; доплати при тимчасовому переведенні хворих на полегшену роботу; допомогу членам сім'ї потерпілого; затрати на підготовку кадрів на заміщення тих, що вибули у результаті травм.

Розмір виплат по листках непрацездатності в результаті отримання травм ( $P_1$ ) визначається за формулою:

$$P_1 = Z_{cp} \times \Pi_{pдн}, \quad (4.2.)$$

де  $Z_{cp}$  – середня вартість оплати листа непрацездатності за один день чи середня денна заробітна плата потерпілого, грн.;

$\Pi_{pдн}$  – кількість робочих днів, загублених внаслідок нещасних випадків.

Вартість невиробленої продукції в результаті нещасних випадків ( $P_2$ ) облічується за формулою:

$$P_2 = B_d \times \Pi_{pдн}, \quad (4.3.)$$

де  $B_d$  – середньоденна вартість виробітку працівника, грн.;

$\Pi_{pдн}$  – кількість робочих днів втрачених в результаті травм, днів.

В таблицях 4.2 та 4.3 розраховано показники матеріальних наслідків через травматизм та внаслідок захворювань, що пов'язані з шкідливими умовами праці.

З таблиці 4.2 можна побачити, що внаслідок виробничого травматизму господарство затратило 7770 грн. на оплату лікарняних листків та недоотримало 21805 грн.

Таблиця 4.2

**Розрахунок матеріальних втрат від травматизму**

Показник	2020 р.
Втрати праці в результаті виробничого травматизму, дні	35
Середньоденна заробітна плата одного працівника, грн.	222
Витрати на оплату лікарняних листів, грн. (р.1 x р.2)	7770
Середньоденна вартість виробітку одного працівника, грн.	623
Вартість недоданої продукції у результаті травматизму, грн. (р.1 x р.4)	21805
Матеріальні втрати у результаті травматизму, грн. (0,25 x (р.3 + р.5))	7394

Таблиця 4.3

**Розрахунок матеріальних втрат від захворювань**

Показник	2020 р.
Втрати праці в результаті захворювання, дні	42
Середньоденна заробітна плата одного працівника, грн.	222
Витрати на оплату лікарняних листів, грн. (р.1 x р.2)	9324
Середньоденна вартість виробітку одного працівника, грн.	623
Вартість недоданої продукції у результаті захворювання, грн. (р.1 x р.4)	26166
Матеріальні втрати у результаті захворювання, грн. (0,25 x (р.3 + р.5))	8873

Матеріальні витрати через захворювання розраховуються за формулою:

$$Pл = 0,25 \times (Зср \times Прдн + Вд \times Прдн), \quad (4.4.)$$

де 0,25 – коефіцієнт, що враховує сукупні затрати праці, пов'язані з негативними умовами праці у загальній вартості втрат у результаті захворювань;

Зср – середня оплата листків непрацездатності в день, грн.;

Прдн – число робочих днів, втрачених через захворювання, дні;

Вд – середньоденна вартість виробітку на одного працівника, грн.

З даних табл. 4.3 бачимо, що у результаті захворювань у господарстві затрати на оплату лікарняних листків склали 9324 грн., а вартість недоданої продукції 26166 грн.

Таблиця 4.4

#### Економічна ефективність заходів з покращання умов праці

Показник	2020 р.
Втрати праці в результаті виробничого травматизму та захворювань, дні	77
Середньоденна заробітна плата одного працівника, грн.	49
Витрати на оплату лікарняних листів, грн.	3773
Середньоденна вартість виробітку одного працівника, грн.	189
Вартість недоданої продукції у результаті виробничого травматизму та захворювання, грн.	14553
Матеріальні втрати у результаті виробничого травматизму та захворювання, грн.	4581
Економічна ефективність від запровадження заходів з покращання умов праці, грн.	9648
Фінансування на покращання умов і охорону праці, грн.	8678

Ефективність внаслідок впровадження заходів з покращання умов праці розраховують наступним чином:

$$E = \Pi_{\text{д}} + C_{\text{л}} - K, \quad (4.5)$$

де  $\Pi_{\text{д}}$  – додаткова продукція, випущена завдяки зниженню виробничого травматизму і захворюваності, грн.

$C_{\text{л}}$  – кошти, які зекономили на оплаті лікарняних внаслідок зниження виробничого травматизму і захворюваності, грн.

$K$  – сума коштів, які затрачено на заходи для попередження нещасних випадків, захворювань, грн.

Результатом проведених розрахунків економічної ефективності заходів є складена таблиця 4.4.

Отже, ми можемо побачити, що при фінансуванні для покращання охорони праці на підприємстві на суму 8678 грн. ефективність від запроваджених заходів становитиме 9648 грн.

#### **4.4. Безпека у надзвичайних ситуаціях**

Техніко-екологічне та природне становище України та Львівської області зокрема з року в рік стає складнішим. Зокрема, зростає його негативний вплив на населення та навколишнє середовище. Тому, врахувавши досвід екологічно розвинутих країн, розпочато законодавче оформлення Цивільної оборони, як держсистеми органів управління для організації і здійснення заходів щодо захисту населення від впливу надзвичайних ситуацій. На об'єктах цивільної оборони здійснюється організація завчасної підготовки для захисту від їх наслідків, а також створення умов, необхідних для підвищення стійкості роботи цих об'єктів та своєчасного проведення рятувальних та інших робіт.

Верховною Радою України був прийнятий Закон «Про Цивільну оборону», згідно якого громадяни України мають право на захист свого життя та здоров'я від наслідків різних катастроф. Згідно цього Закону, на



підприємствах і аграрних формуваннях має бути організована Цивільна оборона. Відповідальність за організацію та її стан, за постійну готовність засобів для проведення рятувальних робіт покладається на начальника цивільної оборони об'єкта (керівника підприємства).

Начальник Цивільної оборони підпорядковується відповідним посадовим особам МНС району, на території якого розташований об'єкт. На допомогу йому призначається один або декілька заступників. Штаб Цивільної оборони проводить: заходи для захисту працівників та забезпечує своєчасне оповіщення про загрозу виникнення надзвичайних ситуацій; організовує і забезпечує безперервне управління; розробляє план дій органів управління із запобігання та ліквідації надзвичайних ситуацій, корегує його та слідкує за його виконанням; здійснює навчання робітників та підготовлює невоєнізовані формування. У мирний час більшість надзвичайних ситуацій провокують природні стихійні лиха. Значно менший обсяг займають надзвичайні ситуації техногенного характеру.

Територія Львівської області є сейсмічне пасивною, тому тут не спостерігаються землетруси, її місцевість є порівняно рівнинною, що запобігає зсуву ґрунту. Але останнім часом погодні умови призводять до утворення таких небезпечних метеоявищ як сильні грози, град, туман, шквальні вітри чи навіть урагани. Значним негативним явищем є посуха, яка може привести до загорання торфовищ і як наслідок важко загасимих пожеж. Зимом все частіше бувають сильні снігопади, що призводить, до замітання доріг, а в подальшому до утворення на дорогах ожеледиці.

До потенційно-небезпечних об'єктів техногенного характеру, що можуть привести до виникнення надзвичайних ситуацій у Львівській області, можна віднести складування отрутохімікатів, розширення мереж автомобільних заправ очних, будівництво високовольтних ЛЕП та встановлення трансформаторів. Тому, для захисту населення від негативних ситуацій, які можуть виникнути як природного, так і техногенного характеру, періодично слід проводити інструктажі населення з поведінки в таких ситуаціях та у разі їх насування повідомляти по радіо і телебаченню.

Основними заходами щодо покращання умов охорони праці у Львівській області на перспективу є: досягнення скорочення виробничого травматизму та захворювань; виявлення несприятливих умов праці; встановлення єдиного порядку здійснення санітарно-гігієнічних досліджень виробничого середовища; напруженості трудового процесу на виробничому місці та його атестації згідно умов праці та відповідності нормативам охорони праці.

## ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

На основі проведеного дослідження економічної ефективності виробництва продукції скотарства в сільськогосподарських підприємствах Львівської області можна зробити наступні висновки та пропозиції:

1. Скотарський підкомплекс виступає однією з потужних економічних систем агропромислового комплексу України за виробничими характеристиками, та за обсягом фінансово-грошових ресурсів. Ресурсний потенціал скотарства є важливим для національної економіки, оскільки забезпечує продовольчу безпеку країни. Скотарство є системою галузей народногосподарського комплексу, які пов'язані із виробництвом м'яса та молока, їх переробкою та реалізацією, кормовиробництвом, а також виробничою та соціальною інфраструктурою, яка необхідна для обслуговування цих галузей. Від рівня розвитку скотарського підкомплексу залежить фінансовий стан аграрних підприємств, які вирощують велику рогату худобу, переробних підприємств, що в свою чергу сприяє стабільному забезпеченню населення м'ясними і молочними продуктами.
2. Економічна ефективність є складною економічною категорією, характерною для всіх суспільно-економічних формацій. Вона пов'язана з характером виробничих відносин та розвитком продуктивних сил. Результативність, будучи формою вираження мети виробництва, носить загальний характер, тобто є характерною для всіх суспільно-економічних формацій, і пов'язана з характером виробничих відносин та рівнем розвитку продуктивних сил при даному способі виробництва. Враховуючи те, що раціональність суспільних відносин в кінцевому рахунку на всіх стадіях процесу відтворення зводиться до зменшення чи уникнення різного роду непродуктивних витрат і підвищення добробуту учасників цього процесу, а всі витрати і рівні добробуту матеріалізуються в суспільних затратах праці, можна зробити висновки про те, що в сільськогосподарських підприємствах критерієм економічної ефективності є отримані ними прибутки.

3. За теперішніх умов розвитку ринкових відносин основною стратегією розвитку аграрних підприємств є формування у АПК Львівської області господарств різних організаційно-правових форм господарювання товарного типу і їх кооперування для подальшого спільного виробництва, переробки, складування продукції, забезпечення засобами виробництва, одержання або надання сервісних послуг, розвитку збутової мережі тощо. у 2020 р. у структурі господарств усіх категорій Львівської області 39,0 % продукції тваринництва вироблялось у сільськогосподарських підприємствах, а 61,0 % – у господарствах населення. Обсяг продукції тваринництва у загальному обсягу продукції сільського господарства складала 7069,2 млн. грн. або 29,5 %.
4. Загалом, на обсяги виробництва продукції скотарства впливають такі два чинники, як чисельність поголів'я худоби та її рівень продуктивності. За досліджуваний період поголів'я ВРХ у господарствах усіх категорій скоротилось на 15,6 %, причому у сільськогосподарських підприємствах – на 7,9 %, а у господарствах населення – на 16,4 %. Також відбулося скорочення поголів'я ВРХ за статеві-віковим складом. Так, поголів'я корів у господарствах усіх категорій скоротилось на 18,1 %, у сільськогосподарських підприємствах на 5,5 %, господарствах населення на 19,1%. Поголів'я телиць від 1 року до 2 років скоротилось відповідно на 14,6 %, 9,1 % та 15,8 % відповідно, а телиць старше 2 років на 21,0 %, 26,7 % та 17,4 % відповідно. Ще значнішим було зменшення поголів'я бугаїв-плідників. Так у господарствах усіх категорій у 2020 р. в порівнянні з 2018 р. їх поголів'я скоротилось на половину, а у господарствах населення на 33,3 %. У сільськогосподарських підприємствах бугаїв-плідників у 2020 р. взагалі не вирощували. У структурі поголів'я у господарствах усіх категорій питома маса корів у 2020 р. в порівнянні з 2018 р. скоротилась з 60,6 % до 58,8 %, у господарствах населення з 62,8% до 60,8%, а у сільськогосподарських підприємствах відбулося незначне зростання з 41,5 % до 42,6 %.

5. Сьогоднішні кризові явища в цілому у сільському господарстві негативно вплинули на стан галузі кормовиробництва. Це призводить до того, що в даний час, рівень годівлі тварин значно погіршується. Аналіз рівня витрат кормів показує, що у 2020 р. в порівнянні з 2018 р. витрати кормів на виробництво 1 ц молока та на 1 умовну голову зросли на 10,1 % і 4,9 % відповідно, а витрати кормів на виробництво 1 ц приросту великої рогатої худоби знизилась на 2,1 %.
6. У 2020 р. на противагу до 2018 р. відбулося незначне скорочення виробництва продукції скотарства у Львівській області. Обсяги виробництва м'яса сільськогосподарських тварин у живій масі, в тому числі ВРХ у господарствах усіх категорій скоротились на 2,2 % та 2,6 %, у сільськогосподарських підприємствах на 1,2 % та 19,2 % відповідно, а у господарствах населення на 3,6 % і 1,5 % відповідно. Виробництво м'яса сільськогосподарських тварин у забійній масі у господарствах усіх категорій, в тому числі яловичини та телятини скоротилось на 1,7 % і 2,8 %, у сільськогосподарських підприємствах відповідно на 0,3 % і 25,0 %, а у господарствах населення відповідно на 3,7 % та 1,3 %. Виробництво молока у господарствах усіх категорій та господарствах населення скоротилось на 9,2 % і 9,9 %, а у сільськогосподарських підприємствах зросло на 3,1 %.
7. Проведене дослідження засвідчує про незначне зростання виробництва продукції сільського господарства на 5,2 % у 2020 р. проти 2018 р. В той же час відбулося незначне скорочення виробництва продукції тваринництва (на 3,1 %), в тому числі і продукції скотарства, а саме вирощування сільськогосподарських тварин (на 0,4 %) та молока (на 9,1 %).
8. У структурі сільськогосподарської продукції, виробленої господарствами Львівської області у 2020 р. продукція тваринництва становила 29,4 %, з неї 17,6 % припадало на вирощування сільськогосподарських тварин та 8,5 % на молоко. Для порівняння у 2018 р. ці обсяги виробництва становили 32,0 %, 18,6 % та 9,8 % відповідно.

9. Проаналізувавши продуктивність молочного стада ми бачимо, що вона хоч і не значно, але має тенденцію до зростання. Так, за 2020 р. середньорічний надій молока від однієї корови зріс у господарствах усіх категорій та господарствах населення на 8,1 % та 9,2 % відповідно, а у сільськогосподарських підприємствах скоротився на 9,0 %.
10. Іншим важливим показником продуктивності тварин є показник виходу телят на 100 корів, яким характеризується рівень відтворення стада великої рогатої худоби і у 2020 р. він становив 69 голів проти 56 голів у 2018 р., тобто відбулося його скорочення на 81,2 %.
11. Повільне підвищення обсягів виробництва продукції скотарства, зростання цін на неї, а також низький рівень купівельної спроможності населення призводять до поступового значного зниження рівня споживання м'ясних та молочних продуктів. Як ми можемо бачити у 2020 р. в порівнянні з 2018 р. відбулося зниження середніх цін реалізації сільськогосподарських тварин (у живій масі) на 6,9 %, що позитивно відобразилося на зростанні обсягу реалізації даного виду продукції на 3,7 %. Поряд з тим відбулося зростання середніх цін реалізації молока на 19,0 %, що в свою чергу не могло негативно відобразитися на обсягах його реалізації на 1,9%. Тобто ми можемо спостерігати пряму залежність між реалізаційними цінами та обсягами реалізації продукції, що є суттєвим при доволі значному зниженні платоспроможності населення Львівської області.
12. Споживання м'ясних та молочних продуктів за рік на 1 особу населення Львівської області у 2020 р. в порівнянні з 2018 р. зросло на 5,4 % та 10,1 %. У 2020 р. у Львівській області зросла частка молока, що реалізовується заготівельними організаціями через мережу власних магазинів, палатки, ларки та суттєво знизилась частка продажу на ринку, а також населенню через систему громадського харчування. Господарства населення підвищили обсяг реалізації молока молокопереробним підприємствам заготівельними організаціями,. Сьогодні, половина об'єму молока лишається у виробників

для власного споживання, реалізації на споживчих ринках, згодовування тваринам тощо.

13. Надходження молока на переробні підприємства Львівської області за 2018-2020 роки зросло на 3,0 %, з них загальний обсяг закупленого молока та закупленого від сільськогосподарських підприємств на 57,7 % і 62,4 % відповідно. Обсяг закупленого молока від господарств населення зменшився на 12,6 %. Надходження тварин (у живій масі) на переробні підприємства зросло на 25,1 %, з них загальний обсяг закупленого та закупленого від сільськогосподарських підприємств на 5,9 % та 12,3 % відповідно. Обсяг закуплених тварин (у живій масі) від господарств населення скоротився на 62,7 %, в тому числі великої рогатої худоби на 55,1 %.
14. У 2020 р. виробництво практично усіх основних видів м'ясних та молочних харчових продуктів на 1 особу зросло. А саме: ковбасних виробів з м'яса, субпродуктів і харчових продукти на їх основі – на 22,2 %; молока та вершків не згущених жирністю більше 1 %, але не більше 6 % – на 75,6 %; молока і вершків коагульованих, йогуртів, кефіру, сметани та інших ферментованих продуктів – на 12,9 %; масла вершкового жирністю не більше 85 % – на 20,0 %. Поряд з тим відбулося скорочення виробництва яловичини і телятини (свіжі чи охолоджені туші, четвертини тощо) на 33,3%.
15. Частка показників продукції сільського господарства та продукції тваринництва Львівської області у 2020 р. у загальних показниках по Україні становила 3,9 % та 5,1 % відповідно, Жива маса сільськогосподарських тварин, реалізованих на забій – 5,2 %, валового надою молока – 5,0 %. Кількість поголів'я великої рогатої худоби, в тому числі корів, в загальній кількості по Україні склало 5,0 % та 5,1 % відповідно.
16. Проаналізувавши структуру витрат на виробництво продукції тваринництва у сільськогосподарських підприємствах Львівської області, ми бачимо, що у 2020 р. питома маса прямих матеріальних витрат складала 76,7%, прямих

витрат на оплату праці – 5,6 %, загально виробничих витрат – 11,6 % та інших прямих витрат – 6,1 %. амортизація основних засобів – 3,1%, інші витрати – 1,9%. В структурі матеріальних витрат найбільшу питому вагу займали корми (63,0 %), витрати на запчастини, ремонтні і будівельні матеріали (5,6 %) та електроенергію (2,9 %).

17. Чистий прибуток у 2020 р. зріс на 17,9 %. Підприємства, які одержали чистий прибуток, в загальній структурі у 2020 р займали 82,9 %, а фінансовий результат – 1964,7 млн. грн. Відповідно, підприємства, які одержали збиток, займали 82,9 %, а фінансовий результат становив 476,5 млн. грн. Загальний фінансовий результат до оподаткування склав 1503,1млн. грн. Рівень рентабельності операційної діяльності у 2020 р. склав 14,5 % проти 8,7 % у 2018 р., а рівень рентабельності молока 8,2 % проти 5,9 % відповідно. В свою чергу, виробництво великої рогатої худоби на м'ясо за період 2018-2020 рр. у сільськогосподарських підприємствах Львівської області було збитковим і рівень збитковості становив у 2020 р. (-18,1 5)% на противагу до (-7,5 %) рівня у 2018 р.
18. В досліджуваних сільськогосподарських підприємствах Львівської області, що займаються виробництвом продукції скотарства, питання охорони праці в достатній мірі врегульовані, здійснюються основні заходи з охорони праці і техніки безпеки, створюються умови, які попереджують нещасні випадки на виробництві, виробничий травматизм. У господарствах Львівської області на всіх об'єктах цивільна оборона організовується з метою завчасної підготовки їх до захисту від наслідків надзвичайних ситуацій, зниження втрат, створення умов для поліпшення стійкості роботи об'єктів та своєчасного проведення рятувальних та інших невідкладних робіт.
19. Однією із головних проблем, яка постає перед скотарським підкомплексом є зниження збитковості виробництва продукції. Особливо складна ситуація виникає при вирощуванні поголів'я великої рогатої худоби. Саме тут виникає потреба суттєвих капітальних витрат, необхідних для відновлення та організації виробництва. Сюди слід віднести відновлення племінного та



товарного стада, ремонт будівель, техніки, обладнання. Враховуючи постійне зростання цін на продукцію скотарства на світових ринках, а також збільшення споживання м'ясних та молочних продуктів у іноземних країнах, виробництво цього виду може стати одним із найбільш прибуткових секторів економіки нашої країни. Проте, у багатьох господарствах значно скоротилося виробництво м'яса та молока за останні роки, що пов'язано із скороченням поголів'я, поганою селекційно-племінною роботою, нераціональною ціновою політикою тощо. За умови тісної співпраці державних структур із аграрними та переробними підприємствами можливо вирішити дане питання протягом декількох років.

20. Теперішній стан розвитку виробничих відносин у скотарському підкомплексі потребує розробки нових механізмів та підходів, які б дозволили підвищити ефективність виробництва продукції скотарства, впровадити цілком нову модель функціонування даного сектора, створити сприятливі інвестиційні умови та забезпечити її конкурентоспроможність на внутрішньому та зовнішньому ринках, і, як результат забезпечити населення якісною продукцією за раціональних норм споживання.
21. Державна політика щодо галузі скотарства повинна спрямовуватися на розвиток виробництва продукції скотарства та адаптуватись до змін ринкової кон'юнктури та забезпечувати зростання діяльності. Одним з основних завдань державного регулювання виступає ефективна взаємодія різноманітних організаційно-правових форм господарств та оптимальних темпів їх розвитку, що підвищить конкурентоспроможність продукції через покращання її якості, скорочення виробничих витрат на виробництво із використанням сучасного технічного забезпечення.

## БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК

1. Конституція України: станом на 1 верес. 2016 р.: відповідає офіц. тексту. Харків: Право, 2016. 82 с.
2. Концепція державної цільової програми розвитку аграрного сектору економіки на період до 2022 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 30 грудня 2015 р. № 1437-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1437-2015-%D1%80#Text> (дата звернення: 21.09.2021).
3. Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні: Закон України від 22.03.2012 р. № 4618-VI. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4618-17> (дата звернення: 20.09.2021).
4. Про невідкладні заходи щодо прискорення реформування аграрного сектора економіки: Указ Президента України від 03.12.1999 р. № 1529/99. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1529/99> (дата звернення: 22.09.2021).
5. Аграрний сектор економіки України (стан і перспективи розвитку) / Присяжнюк М. В. та ін.; за ред. М. В. Присяжнюка, М. В. Зубця, П. Т. Саблука, В. Я. Месель-Веселяка. К. : ННЦ ІАЕ, 2011. 1008 с.
6. Азізов С. П. Деякі питання організації та підвищення ефективності тваринництва. *Економіка АПК*. 2011. № 4. С. 12–15.
7. Андрійчук В.Г. Економіка підприємств агропромислового комплексу: підручник. К.: КНЕУ, 2013. 779 с.
8. Березівський З. П., Березівська О. Й. Вдосконалення економічних взаємозв'язків переробних підприємств з виробниками продукції скотарства. *Актуальні проблеми сучасного бізнесу: обліково-фінансовий та управлінський аспекти: матеріали II Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, 18-20 березня 2020 р.* Львів: ЛНАУ, 2020. С. 27-29.
9. Березівський З. П., Березівська О. Й. Механізм оцінки інноваційного розвитку у тваринництві. *Ефективність функціонування сільськогосподарських підприємств. Проблематика 2015 р.: інноваційний розвиток*

*підприємств аграрної сфери економіки: матеріали IV міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (м. Львів, 25–28 трав. 2015 р). Львів: ЛНАУ, 2015. С. 33–35.*

10. Березівський З. П., Березівська О. Й. Стан і перспективи економічного розвитку агропромислового комплексу Львівської області. *Аграрна економіка*. 2014. Т. 7. № 1–2. С. 54–59 .
11. Березівський З. П. Економічний механізм формування виробничих витрат в скотарстві: монографія. Львів: Українські технології, 2005. 192 с.
12. Березівський П. С., Березівський З. П. Скотарський підкомплекс АПК Львівщини: стан, проблеми та шляхи розвитку. Львів: Українські технології, 2000. 140 с.
13. Березівський П. С., Михалюк Н. І. Організація виробництва в аграрних формуваннях: навчальний посібник; за ред. П. С. Березівського. Львів: Українські технології, 2001. 514 с.
14. Бусенко О. Т., Столюк В. Д., Могильний О. Й. Технологія виробництва продукції тваринництва: підручник; за ред. О. Т. Бусенка. Київ: Вища освіта, 2005. 496 с.
15. Важинський С. Е., Щербак Т. І. Методика та організація наукових досліджень: навч. посіб. Суми: СумДПУ імені А. С.Макаренка, 2016. 260 с.
16. Вітков М. С. Інтенсифікація сільськогосподарського виробництва на інноваційній основі: монографія. Київ: ННЦ ІАЕ, 2008. 220 с.
17. Витрати та ефективність виробництва продукції в сільськогосподарських підприємствах (моніторинг); за ред. Ю. П. Воскобійника, О. Г. Шпикуляка. Київ: ННЦ ІАЕ, 2010. 343 с.
18. Гапусенко Ю. Я., Кернасюк Ю. В. Світові тенденції та перспективи виробництва м'яса великої рогатої худоби в Україні у контексті забезпечення продовольчої безпеки держави. *АгроІнКом*. 2007. №11. С. 54–59.

19. Дем'яненко М. Я., Саблук П. Т. Державна політика фінансової підтримки розвитку аграрного сектору АПК: Монографія; за ред. М. Я. Демяненка. К.: ННЦ ІАЕ, 2011. 372 с.
20. Ільчук М. М., Коновал І. А., Кирилюк О. Ф., Гурська І. С. Формування попиту та пропозиції на ринку основних видів тваринницької продукції. К.: ЗАТ «Нічлава», 2012. 363 с.
21. Козіна Н. Ю. Ефективність розвитку скотарства у сільськогосподарських підприємствах Львівщини. *Економіка АПК*. 2010. № 5. С. 31–34.
22. Кучер Л. Ю., Кучер А. В. Шляхи підвищення ефективності виробництва молока на інноваційній основі. *Економіка АПК*, 2013. №3. С.70-75.
23. Логоша Р.В. Аналіз сучасного стану експорту м'ясної продукції. *Економіка АПК*, 2009. № 10. С. 120–124.
24. Месель-Веселяк В. Я. Напрями забезпечення конкурентоспроможності аграрного виробництва. *Економіка АПК*. 2009. № 10. С. 7–14.
25. Одарченко М. С., Одарченко А. М., Степанов В. І., Черненко Я. М. Основи охорони праці: підручник. Х.: Стиль-Издат, 2017. 334 с.
26. Одінцов М. М. Формування і розвиток ринку продуктів тваринництва : монографія. Черкаси: Брама–Україна, 2009. 296 с.
27. Основи методології та організації наукових досліджень: навч. посіб.; за ред. А. Є. Конверського. К.: Центр учбової літератури, 2010. 352 с.
28. Почукалін А. Є. Селекційний процес у м'ясному скотарстві. *Розведення і генетика тварин*. 2010. № 44. С. 161–164.
29. Пуцентейло П. Р. Конкурентоспроможність м'ясного скотарства України: теорія і практика: монограф.; Тернопіль: ВПЦ «Економічна думка» ТНЕУ, 2011. 420 с.
30. Саблук П. Т. Стан і перспективи розвитку агропромислового комплексу України. *Економіка АПК*. 2008. № 12. С. 4–19.
31. Сільське господарство Львівської області 2020: Статистичний збірник / Головне управління статистики у Львівській області. Львів, 2021. 145 с.

32. Скидан О. В. Аграрна політика України в період ринкової трансформації: монографія. Житомир: Вид-во “Житомирський національний агроекологічний університет”, 2008. 376 с.
33. Статистичний щорічник Львівської області за 2020 рік. *Головне управління статистики у Львівській області*. Львів, 2021. 345 с.
34. Угнівенко А. М., Носевич Д. К. Селекційні індекси для оцінки м'ясних порід великої рогатої худоби. *Тваринництво України*. Київ, 2006. № 4. С. 11–13.
35. Угнівенко А. М., Костенко В. І., Чернявський Ю. І. Спеціалізоване м'ясне скотарство: підруч. для студентів вищ. навч. закладів I–II рівнів акредитації; посіб. для студ. вищ. навч. закладів III–IV рівнів акредитації. Київ: Вища освіта, 2006. 304 с.
36. Шиманська Т. В. Зарубіжний досвід та перспективи розвитку молочної галузі в Україні. *Збірник наукових праць Уманського НУС*. Умань, 2011. Вип. 75. С. 377–383.
37. Юринець В. Є. *Методологія наукових досліджень: навч. посіб.* Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2011. 178 с.
38. Яценко В. М. *Методологічні основи стратегічного прогнозування економіки АПК. Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету*. Черкаси: ЧДТУ, 2009. Випуск 24. Частина II. С. 47–50.
39. Berezivskyu Z. P., Berezivska O. Y. Prospects of agrarian sector development of Lviv region, Ukraine *Scientific Papers Series “Management, Economic Engineering in Agriculture and Rural Development”*, 2021. Volume 21, Issue 3/2021. P. 205 – 210.
40. Berezivskyu Z. P., Berezivska O. Y. Methodology of scientific research of the level of cattle-breeding production in agricultural enterprises. *Ефективність функціонування сільськогосподарських підприємств: матеріали ІХ міжнародної науково-практичної інтернет-конференції. Проблематика 2020 р.: Світові тенденції розвитку агропромислового виробництва (25-27 травня 2020 р)*. Львів: Ліга-Прес, 2020. С.62-64.